

ДРАМА

УДК 821.163.41-2
DOI 10.7251/AGN1608195K

Синиша Ковачевић

УЧИТЕЉИЦА

- позоришна драма у 60 слика -

За десет година безграничне љубави и оданости, која ми је несебично даривана, посвећујем ову драму, са захвалношћу и ганућем, најбољем пријатељу кога сам икад имао, мојој дивној Кири. Почивај у миру, мила моја.

Драги мој редитељу,

Већ смо се ти и ја, неколико пута, дописивали. Зашто бисмо, онда, оду-стали од тог лепог обичаја. Дакле, има у овој драми ветра и мраза, белих коња и бродова, врана и воде, циганских оркестара, срушених кућа и сла-волука. Има свега. Нека нам тај простор слободе буде неомеђен бар кад пишемо. Ипак је драма и литература. Научно је доказано, што ти као врхунски интелектуалац, свакако знаш, да више људи чита драме, него што иде у позориште. А онда ће, када ти узмеш ствари у своје руке, што нико не сме да ти замери, машта устукнути пред практичним разло-зима. Немачки овчари лајаће иза сцене, бродови бити усидрени у густој, непрозирној магли, цигански оркестар свирати из тонске кабине... И опет ће ти, у одбрани твог талента, остати довољно маште, не брини. Али пусти и писца да машта о неком свом позоришту. У сваком случају, же-

лим ти добру представу и добро здравље. Мада је, сложићеш се, рођени,
много лакше бити здрав. Срдачно и пријатељски, Твој

Синиша Ковачевић

Лица:

ЈУЛИЈА КАВРАН, девојачко ЛИБУДА, 32 године, учитељица
АЛОЈЗ КАВРАН, Јулијин муж, 40 година, врсни правник
ЖИВОЈИН РАЈИЋ, 35 година, санитетски мајор, лекар, песник, отац, син,
муж...
КАТИЦА РАЈИЋ, 55 година, Живојинова мајка, свекрва, баба
ЉУБИНКА РАЈИЋ, 30 година, Живојинова жена, мајка, снаха, пријатељица
БОГДАН, 8 година, Живојинов и Љубинкин син
СВЕТОЗАР, 6 година, други син
ДУЊА, 5 година, ћерка
МИЈАТ ТАМНАВАЦ, 32 године, капетан, адвокат, сам као ћерам
БАТА ДУША, 55 година, Живојинов посланик
ВОЈВОДА ПЕТАР БОЈОВИЋ, 60 година
ГЕНЕРАЛ СЕДЛАРЕВИЋ, 50 година
ЕУГЕН ДОЛЕЖАЛ, 35 година, поднаредник
ХАШИМ из Фоче, 30 година, ВОЈНИК: ЛЕОН ДРОБНИК, правник, офи-
цир, капетан, 40 година
ЖЕЛИМИР ПЕТРАС, 35 година, официр, мајор
КАРЛ МЕНИГЕ, 27 година, официр и носоња, натпоручник
МИЛАН РАКИЋ, песник, 43 године
КОНОБАР ВЛАДА, 40 година
МОША КУМАНУДИ, рабин, 70 година
КРАЉ ПЕТАР, 72 године
АРЧИБАЛД РАЈС, форензичар, 42 године
МЕЛАНИЈА, Катицина сестра, 60 година
ПЕКАР, 40 година
КАЛФА, 20 година
АНТУН БОБАН, учитељ, 40 година
ВОЈНИК, аустроугарски, 25 година
РУС, официр, 40 година

Вране, неутврђеног броја и година. Углавном много.

Појављује се и светина, цигански оркестар, курве и пробисвети, бели коњи, војска и официри, бродови и две реке. Сава и Дунав. Дешава се у Београду, током две ледене ратне зиме. Хиљадудеветстоседамнаестог и осамнаестог лета господњег. Између прве и последње сузе у драми, прође око годину дана.

1.

(Високи плафон са добром гипсаријом и велика дневна соба сведоче о два укуса. Укусу архитекте и склоностима власника. И финансијским могућностима овог другог. Добри портрети у уљу по зидовима. Зачудо, без рамова. А светлија боја зида као да издајнички говори да су некад и рамови у дуборезу били ту. Док нису завршили у каљевој фуруни. Или у Остермановом Винер шпорету у кујни. Интарзирани паркет без тепиха. Завршио на Каленића гувну за кантицу масти. Сад подељен на четири дела, покрива све просторије у кући Вишњића, прва кућа поред цркве у Заклопачи. Фотеле. Тросед. Баш, баш добра кожа. Баш. Предвечерје. Снег удара у окно, лепећи се, за стакло. Залеђена грана лупка у шалукатру. Равномерно. Полумрак. Две жене, младе и лепе, вршњациње, тридесетих година, седе насупрот

једна другој. Обучене у, једна у бунду, друга у зимски капут са астраганском крагном. Пара излази на нос и уста. Љубинка и Јулија. Ћуте. Недалеко од њих, жена педесетих година, огрнута ћебетом, вади ствари из цегера. Љубинкина свекрва Катица Рајић. Слаже их, као највеће драгоцености, на сто. Као мајџенски порцелан. Пексимит, врећица са килом брашна, конзерва...)

КАТИЦА: *(Забезекнуто.)* Види ово... Види ово, Љубинка, молим те. Поморанца. Па откуд вам поморанца, побогу...

ЈУЛИЈА: Само једна, нажалост... Нека је поделе... А деца полегала?

ЉУБИНКА: Лакше ми је кад их, на ову студен, ставим под јорган.

ЈУЛИЈА: И ми смо, као деца, у Бечкерекy, спавали у леденој соби... Отац је инсистирао. А мати нам кришом стави загрејан цреп под покривач... Збиља је хладно.

ЉУБИНКА: Све што је могло да гори у овој кући, изгорело је. Извините.

ЈУЛИЈА: За огрев, не могу, нажалост, да помогнем... Никако.

ЉУБИНКА: Ајте молим вас. И ово је превише.

ЈУЛИЈА: Угаљ је, знате, стратешка сировина, тако се то каже. И ми га добијамо по спецификацији... Тако се то каже.

ЉУБИНКА: Две године ми преживљавамо захваљујући вашој...

(Застане. Као да тражи реч. Милостиња је груба а друге нема... Пауза.)

КАТИЦА: Доброј души...

ЈУЛИЈА: Плашим се, само, да вам не нашкодим. Комшилук, знате, Београд... Ипак сам ја... Швапска учитељица у окупираном Београду.

КАТИЦА: За то ви, драга моја, не брините... Прадеда мог мужа је са Карађорђем ушао у Београд. Са Црним Ђорђем. У овој кући свака је мушка глава... Није важно. Репутацију куће Рајића брани седамдесетчетири ордена. Седамдесетчетири. А мој син... У овој кући мушке главе не умиру од старости...

(Заћути. Окрене се да сакрије стид. Или сузу.)

КАТИЦА: Идем.

ЉУБИНКА: Седите мама, где идете?

КАТИЦА: Да обиђем децу. И да легнем. А вас две, вероватно имате о чему. Ја сам ту пета нога на столицама... Баба. Ваљда се нећете прехладити у овој штенари. Лаку ноћ. И хвала вам, госпођо Јулија, на овим даровима изобиља. Знате, тако ми је непријатно...

(Застане у огромним двокрилним вратима, окрене се...)

КАТИЦА: Ако ова салаука настави још који дан, мораћу да зовем Радоја да почне да вади паркет... Кажу да је Дунав почео да мрзне... Лаку ноћ.

.....

(Изађе из собе, затворивши пажљиво врата за собом. Љубинка се нагне ка Јулији. Шапато и у поверењу.)

ЉУБИНКА: Јесте били у Марадику?

(Јулија потврдно климне главом.)

ЈУЛИЈА: Бродом до Сланкамена па санкама. Пет сати тамо, пет назад, час посла.

ЉУБИНКА: И?

ЈУЛИЈА: Све како сте рекли. Масажа, па вакум са ћупом...

ЉУБИНКА: Тако намешта материцу.

ЈУЛИЈА: *(Показује на стомак.)* Ту стави комад свеће, испод стави дрвену плочицу, није ми било свеједно кад ми је запалила ватру на трбуху... Па покрије ћупом. Тачно осетите како пулсира. И чајеве да пијем. Редовно.

ЉУБИНКА: Ја сам два месеца након тога затруднела. Можда и раније... Тако ћете и ви, видећете.

ЈУЛИЈА: Из ваших уста...

ЉУБИНКА: Ма видећете... *(Нагне се још више ка Јулији.)* Није вас осмудила?

ЈУЛИЈА: Како мислите?

ЉУБИНКА: *(Мангупски.)* Јел баштица остала цела...

ЈУЛИЈА: Мало само...

(Прасну у смех.)

ЉУБИНКА: Мене је скроз. Сад само, на десну страну... Одмах после, на десни бок. Бар пола сата. И мушко, гарантовано. Ја сам оба пута тако. Трећи пут нисам, било ми је свеједно, зато се Дуња и родила... Кад сте имали?

(Наставе да ћућоре шапатом. Грана и даље равномерно лупка по шалукатри. Кошава завија као курјачица. Леди. Све. И Дунав.)

2.

(Ноћ. Тамна да тамнија не може бити. Ни леденија. И кад бисте неко наивно дете преварили да лизне метални канделабр, језик би сигурно остао залепљен за ледени гус. Брије кошава и ситан снег у руковетима баца хоризонтално. Ледено брашно лепи се по Осрамовој сијалици испод лименог шилта, који немилосрдни дунавско савски северац, љуља тамо-амо, померајући круг светла лево десно, по перонској белини. Железничка станица, теретни или ранжирни део. Завија пас. Вагони са угљем, постројени за сутрашњи пут или истовар, свеједно, под дебелим слојем снега. Док га снажни удар ветра не склони са уредно утовареног лигнита. Стражар у аустроугарској униформи са дугом пушком преко рамена, шета поред вагона. Велики немачки овчар на повоцу. Води ли он стражара или стражар њега? Дахће зверина.

Врата на дрвеном кућерку, каквом таквом склоништу од леда и хладне немилости, отворе се за тренутак. Провири глава другог стражара.)

ХАШИМ: Ајде, пане Евгене, побогу... Па ко ће по оваквој ноћи краст угаљ, јебо те исти...

(Пан уђе унутра. Стреса снег са шињела.)

ЕУГЕН: Овакве ноћи су и створене за лопине, пане Хашиме.

ХАШИМ: Сједи, болан, поднаредниче, угриј се... Што цука не уведеш, да се угрије, живо је и то, болан...

ЕУГЕН: Неће му ништа бит од мало вјетра и сусњежице. Добро га је господ облекел. Имал те каве још... Сипај. Зверина је то. Знаш ли да му је вук брат од стрица?

ХАШИМ: Не мораш баш ти Евгене, сво ћесарско ордење вратит кући на прсима. Има и мало шљиве... Ош?

ЕУГЕН: Откуд ти?

ХАШИМ: Како болан, откуд. За цеп угља, балон ракије. И то каке... Ниси ти овдје чувар угља, мој пане Одлежал...

ЕУГЕН: Долежал.

ХАШИМ: Па то и кажем Одлежале, ниси ти овдје чувар угља, мореш бит гувернер народне банке, само ако оћеш... Дукат за грумен, јаране, дукат за грумен... Мореш се у то твоје Брвно...

ЕУГЕН: Брно...

ХАШИМ: Па то и кажем... Мореш се у то твоје Брвно вратит ко милионер... Милионер. Само мало кад би...

ЕУГЕН: Не.

ХАШИМ: Е мој пане Одлежале... Па камен пуца напољу, севап је помоћи људима. Севап. Сиротињи посебно.

ЕУГЕН: Помагат људима, сиротињи посебно, али за ракију и дукате. И још штогод.

ХАШИМ: Кофица двије дневно, цакчић за под мишку, нико неће ни примјетит...

ЕУГЕН: (Одсечно.) Не. Угаљ је царски а царевина ратује.

ХАШИМ: Цакчић два на дан, јаране, довољно је само толико и да пола Фоче буде моје кад побједимо, разумијеш. Пола тог твог Брвна мореш имат кад се вратиш, поднаредниче... Бољу половину...

ЕУГЕН: Не.

ХАШИМ: Е онда враћај кахву и ракију.

(Узме шољу и флашу са ракијом испред "Одлежала". Љут.)

ХАШИМ: Оћеш ти ту мени срат о поштењу а ниједну ракију ниси одбио. Ко те јебе Одлежале.

(Напољу нови удар ветра пребази руковет снега са једног на други крај перона. И тек кад особа у сенци скине снежну пешчаницу са лица,

приметимо жену са цакчићем под мишком. Љубинка. Пажљиво закорачи, али је у сенку врати режање пса. Богдан јој нечујно приђе са леђа.)

БОГДАН: Мајко...

(Љубинка се прене. Љута. Шапатом.)

ЉУБИНКА: Други пут да се ниси усудио да ме пратиш... Чујеш. Други пут нећу да те видим и квит. Јасно.

БОГДАН: Други пут ја нећу да водим тебе.

(Мајка му једном добронамерном ћушком покаже све шта мисли и о брзом одрастању и сву своју љубав. Може ли се такво шта уопште и звати ћушком. Богдан направи грудву, баџи је на супротну страну. Као да одвлачи пажњу псету које нема намеру да иједног трена посустане у ревности.)

БОГДАН: Сад.

(Дечак се хитро и вешто попне на вагон. Скида снег са угља. Товари у цак. Љубинка се са мање брзине и вештине попне до сина.)

БОГДАН: (Шапатом.) Заледило се.

(Промрзле руке покушавају да одвоје камене комадиће од ледене масе угља. Пас зарежи. Па залаје. Еуген Долежал, из "Брвна", репетира пушку.)

ЕУГЕН: Чујеш!

ХАШИМ: Мачка нека, болан, сједи да се договоримо ка људи и жарани... Па неш ти ништа лоше урадит ћесару ако за шаку угља њиово злато понесеш у Чешку. Напротив, Фрањо, покојни би се радово. И овај нови Карло. Па то је најскупљи угаљ на свијету, како не разумијеш, пане Долежал.

(Пас жестоко залаје. Чех истрчи из стражаре, Фочак, невољно изађе за њим.)

ХАШИМ: Јебем те луда...

(Зварају по перону. Љубинка и Богдан притајени на вагону. Фијуче ветрина. Па тајац. Стражари пођу према кућерку.)

ХАШИМ: Мачка, реко сам ти... Па не мораш ти на сваки његов ав излијетат ко луд. *(Поново уђу у заветрину кровнијаре.)*

ХАШИМ: Што, кад се ово сврши, не би живио ко човјек, мој пане. Ко људина. Људескара.

(Поново стави флашу пред Чеха. Богдан силази са вагона, са џаком на рамену. Љубинка за њим. Врећа јој се измигољи из руку и тресне о перонски бетон. Прасак. Овчар поново залаје, стражари опет истрче из заветрине на перон. Кошава помери сијалицу која на моменат осветли Богдана и мајку. Довољно да их Еуген и амбициозни Фочак Хашим примете.)

ЕУГЕН: Стој! Стој кад кажем... Пуцаћу!

(Хашим, који у оваквим ситуацијама, очито није склон конверзацији, пуца без нишањења. Љубинка и дечак беже.)

ЉУБИНКА: Баци тај џак и бежи... Бацај кад кажем!

(Пас вуче Чеха ка крадљивцима, раздаљина све мања, Хашим поново нишани али је Еуген између његове пушке и бегунаца. Љубинка баца свој успоравајући терет, дечак се још двоуми.)

ЉУБИНКА: Бацај кад кажем. Бежи! Кући!

(Дечак испушта џак, као да се двоуми пар тренутака.)

ЉУБИНКА: Бежи! Кући марш. Трком!

(Богдан пође, осврћући се.)

ЉУБИНКА: Бежи, дете, кумим те богом. Бежи кући.

(Богдан потрчи. Још један Хашимов пуцањ поцепи помрчину.)

ЉУБИНКА: *(Запне и падне.)* Бежи, сине...

(Дечак нестаје у помрчини. Дотрчавају Фочак и Брвњак.)

ХАШИМ: Сестру ти јебем лоповску. Ето ордена, пане поднаредниче. Обојници.

(Замахује кундаком. Балава чељуст искеженог немачког овчара тик крај женског профила без иједне капи крви. И само га поводац у рукама задиханог Чеха спречава да поцепи то лепо лице. Жена

и псето. Лицем у лице. Режање јаче од ветра.)

3.

(Подрумско предворје калемегданског лагума. Два аустроугарска војника седе, трећи шета. Уђе Хашим.)

ВОЈНИК: Па ти си већ био...

ХАШИМ: И ти си...

ВОЈНИК: Нисам. Ја чекам ред.

(Из подрумске просторије изађе четврти војник. Облачи шињел, закопчава панталоне...)

ХАШИМ: (Иронично.) Јел при знала?

(Војник се насмеје.)

ХАШИМ: Јел прво бијеш па јебеш, ил обратно...

ВОЈНИК: А ти.

ХАШИМ: Јебем и бијем.

(Пође унутра, скидајући шињел са себе и откопчавајући шлиц.)

ВОЈНИК: Куда... Ја сам на реду.

ХАШИМ: Ја сам је, болан, уфатио... За мене ред не важи.

(Уђе. Љубинка полугола лежи у углу. Остаци Љубинке. Крв и сузе.)

ХАШИМ: Аи...

(Одмахне руком и изађе. Остаци жене леже на хладној цигли.)

4.

(Кућа Рајићевих. Јулија се ди у фотељи, цегер са храном на сточићу, Богдан, осмогодишњак, поносан као и сви вршњаци, стоји усправно. Катица клечи пред Јулијом.)

КАТИЦА: Тако вам Христових рана...

ЈУЛИЈА: Госпођо Рајић, устани те, молим вас...

КАТИЦА: Обесиће је сигурно, за то убијају, убијају и за мање.

ЈУЛИЈА: Све ћу да покушам, верујте...

КАТИЦА: Не можете покушати, морате урадити, ви то једноставно морате. Ја ову децу не могу ни на улицу ни у сиротиште, нећу ни ја још дуго... Ви не знате мог сина, тај неће, као други доктори, пробијати фронт из позадине, тај као и сви Рајићи командује, за мнош. Молим вас, госпођо Кавран, ако неко може...

ЈУЛИЈА: (Прекине је.) За то заиста... Ма, убија и за мање. Кад је то било? Богдане?

(Дечак са презиром окрене главу.)

КАТИЦА: Прекисиноћ. Након вашег одласка... У субату, наноћ.

(Из другог дела куће допире ужасна бука. Као да варвари руше Рим. Бум. Бум!)

КАТИЦА: Ви сте у овој кући дочекани као рођени, она вас сматра

својом пријатељицом, ви морате... А син мој, ако се не врати, шта ће са њима, а ко зна на коју ће страну фронт претећи, ко зна... Она није жена, она је анђео, знате ви то, па зар због џакчића угља да виси, молим вас, а деца никог немају, баш никог. Једну баба тетку, кад ја нисам знала да родим шесторо, пред црквом ће завршити, молим вас Јулија, ако неко није за умирање онда је то моја јадна снаха, она није жена, она је светица, као бога вас молим...

БОГДАН: *(Оштро.)* Бако!

ЈУЛИЈА: Оца су већ заборавили, три године су они у тој Грчкој. А на фронту гину и доктори, знам ја оног мог лудана, Рајић је то. Ево склопљених руку, госпођо Јулија, склопљених...

БОГДАН: Бајо!

ЈУЛИЈА: Немојте госпођо Катице, молим вас. Та, све ћу да учиним, верујте... Каква је то бука, побогу, као да вам руше кућу, шта је то?

КАТИЦА: *(Смиреније.)* Радоје диже паркет у спаваћим собама. Кад иде јуне нек иде и уже. Дунав је замрзао, морам нечим да их угрејем. Ви сте добра душа, знам ја, урадићете ви, можете, ако ико може... Од накита... Више ништа... Дукати, све је отишло. Само ова бурма коју не могу да скинем. Помагајте.

(Јулија устане. Пође ка вратима, окрене се.)

ЈУЛИЈА: Хоћу госпођо.

КАТИЦА: Па ви сте у овој кући дочекивани као...

ЈУЛИЈА: Урадићу све што је у мојој моћи. Баш све.

(Крене.)

БОГДАН: И носите ову одвратну храну са собом.

(Узме џегер и пружи га Јулији. Тајац. Катица му узме џегер из руке, стави га иза леђа, као да га сакрива.)

КАТИЦА: Дете... Опростите... Опростите детету.

(Тишина. Дуго. А онда две жене полете једна другој у загрљај. Катицу ломи плач, крт и језив, рамена јој се тресу, речи излазе као комади стакла...)

КАТИЦА: Помозите, ако бога знате. *(Гледа џегер.)* Боже, како ме је срамота... Како ме је стид, моја Јулија.

(Богдан гледа зачуђено. Из суседних соба допире ужасна бука. Баш као да Вандали и Готи руше Рим.)

5.

(Спаваћа соба у једној од бољих дедињских вила реквирирана од власника за потребе аустроугарског часника. Једна од оних која ће тридесетак година касније постати топли дом Бакарићу или Кардељу. На истим креветима и у истој постељини правиће Бакарић

мале Бакариће. Или Кардеље. Само ће изостати дрвено Христово распеће. Неће га бити на зиду, изнад ноћног сточића који раздваја већ помињане кревете. На сточићу упаљена лампа која обасјава распетог Спаситеља. Али и бели пешкир прострт на тоалетном сточићу. Алојз Кавран, снажан, стасит човек, обучен у добар баде мантил, нагнуте главе над белином фротира. Алојз подигне главу. Гледа у Јулијин одраз у великом, биљурном огледалу. Јулија у спаваћици са турбаном на глави.)

ЈУЛИЈА: Сагни главу.

(Настави да чешља мужа.)

ЈУЛИЈА: Ево је, ево је... Види... Уби је, молим те...

(Очито да га треби од вашију. Бишти му вашке. Алојз ноктом од палца згњечи вашку.)

АЛОЈЗ: Ово је трећи пут да нам из те твоје школе доносиш вашке.

ЈУЛИЈА: Други.

АЛОЈЗ: Што је следеће? Тифус? *(Покуша да буде духовит.)* Или нешто венерично.

ЈУЛИЈА: Алојзе...

АЛОЈЗ: Опрости. Шала је била потпуно депласирана. Абортус од шале. Испричавам се.

(Она га чешља. Чупа га. Он је приметно нервозан.)

АЛОЈЗ: Две седмице смрдећу на петролеј. Јесу ли они икад чули за сапун...

ЈУЛИЈА: Какав сапун, хлеб немају...

АЛОЈЗ: Крух. Нека једу колаче. Завршен цитат. Снађе се фукара, не брини... Украду. Из ока ти украду, само ако мало ређе трепћеш.

ЈУЛИЈА: И твој деда је био шумокрадица.

АЛОЈЗ: Али смо се уљуђивали временом. Пристајали на правила понашања. Цивилизирали се. Јесте, био је шумокрадица. И ловокрадица. А отац је имао четири козе и пет синова. Онда је у Херцеговину дошла Аустрија. И више никад није украо ни мрву. Никад. Не тајим ја то. Дапаче. Је. Дјед је крао, отац је напасао козе и школовао синове. А како је то могао, како, госпођо Кавран. Што је сад са елоквенцијом, гдје се изгубила? Како је то могао?

ЈУЛИЈА: *(Говори механички, као хиљаду пута понављану песмицу.)* Захваљујући систему који поштује вредноћу, који цивилизује...

АЛОЈЗ: Цивилизира.

ЈУЛИЈА: Који од унука шумокрадица и лопова прави људе.

АЛОЈЗ: Захваљујући систему који штуче вредноћу, лојалност, поштење, који је знао препознават и школоват сиротињу... О иронији у твојем гласу, разговарат ћемо други пут, госпођо Кавран. И ти би да-

нас да није било таквог система, понављам, система, била удата за неког бечкеречког паора и музла краве, не би била учитељица и жена председника суда. Без обзира што сте чистокрвна Њемица, госпођице Либуда. Музла краве у том вашем Бечкереку. Или Меленцима.

ЈУЛИЈА: Преког суда.

АЛОЈЗ: Рат је. А у рату су судови (*Имитира је.*) преееки. Јулија, ја царевину волим. И цара. И овај посао који радим овдје је начин да му ту љубав покажем. И да му се колико толико одужим. О захвалности, нећемо овај пут. Она код тебе, очито, потпуно изостаје...

ЈУЛИЈА: Напротив. Шта ако те вишак захвалности чини мање човеком...

АЛОЈЗ: Не разумијем. Знам само да сватко треба да да свој максимум. У рату нарочито. Пекар да пече добар крух, свећеник да проповиједа, лијечник да лијечи а судац да суди.

(*Пауза. Јулија га ишчешиљава. Буте.*)

ЈУЛИЈА: У вези са тим... Са суђењем... Алојзе, има једна жена.

(*Он јој узме чешаљ из руке. Гледа је.*)

АЛОЈЗ: Ту смо, дакле. Ми у Херцеговини кажемо, отоле вјетар пува...

ЈУЛИЈА: Та жена је мајка мог ученика... Такво дете ја у животу нисам срела...

АЛОЈЗ: Знам тко је она.... То су они што им носиш храну. Кришом од мене. Годину и пол. Скоро двије.

ЈУЛИЈА: То дете је чудо од интелигенције, од дарова... Просто чудо. А ја сам у тој кући дочекивана као пријатељ. Више. То је само фишек угља... Алојзе, молим те...

АЛОЈЗ: Њен муж пуца на моје камарате...

ЈУЛИЈА: Не пуца. Муж јој је доктор.

(*Маже му косу крпом умоченом у петролеј.*)

ЈУЛИЈА: То је само штаницла угља, Алојзе... Молим те.

АЛОЈЗ: Ако данас не пресудим њој, сутра ће их на вагонима бити тисућа, па неколико тисућа... То је ствар принципа, погледа на свијет, разумијеш...

ЈУЛИЈА: Деца јој се смрзавају, човече... И гладују. Па она је мати, побогу човече. Како не разумеш.

АЛОЈЗ: Ти не разумијеш. Тај угаљ припада царевини. Тим угљем се грију школе, болнице, свеучилишта.... Тај угаљ покреће локомотиве, локомотиве вуку људе и ствари на фронт. Муницију, провијант, рањенике... Нема фронта, нема Аустрије, нема цивилизације, крај Еуропе, цуро, крај Еуропе... У овом се рату мора побједит, једноставно мора...

ЈУЛИЈА: А победићемо тако што ћеш ту несрећницу послати на робију...

АЛОЈЗ: Не. Дат ћу је објесит. Тако ћемо побједит. А Београд ће то морати да гледа. Да више ни не помисле на царски угаљ.

ЈУЛИЈА: *(Пренеражено.)* Ја не могу да верујем...

АЛОЈЗ: И не само Београд. По закону и обитељ мора присуствоват егзекуцији. Лекција учитељице. Очигледна настава. Прописи су ту да сештују. Тако систем функционира.

(Он устане, пође. Она му препречи пут.)

ЈУЛИЈА: Алојзе, као Бога те молим. Као свевишњег.

АЛОЈЗ: Рођену сестру бих објесио за царевину. Рођену сестру. Мислио сам да ме боље познајеш.

ЈУЛИЈА: Деца ће јој поцркати, Алојзе... Поцркати. Од глади и хладноће.

АЛОЈЗ: Сад доста. Рођену сестру, да је имам.

(Тишина. Одбија сат.)

ЈУЛИЈА: А мене?

(Тајац, Траје подуго. Као да се и жена и муж, једнако плаше одговора. Јулија устане.)

АЛОЈЗ: О послу више ни ријеч.

(Она пође ка излазу.)

АЛОЈЗ: Гдје си то била прекјуче? Како ти се допада Марадик?

(Она ћути.)

АЛОЈЗ: Да ли је могуће да више вјерујеш једној српској брадавичавој бабетини, него двојици аустријских академика?

ЈУЛИЈА: Нити је српска, нити је бабетина, нити брадавичава... Мађарица је, врло лепа жена, сеоска бабица...

АЛОЈЗ: Ерго, једној сеоској врачари него доктору Фоглу и Штерлеману. Они нису врх бечке, него свјетске гинекологије. Свјетске. Рекли су да пијеш љекове и будеш стрпљива. Цитирам: Кад се врећа одријеш, испадаће једно по једно, нећете је стић завезат.

ЈУЛИЈА: Сваке године ми то кажу. А ја чекам девет година да се врећа одреш. Девет.

АЛОЈЗ: Ја сам те, Јулија Либуда, оженио из љубави, не као приплодну кобилу. И то што си нероткиња код мене ништа не мијења. Ја те због тога нећу оставит. Никад. Ако их буде, одлично, ак не, опет добро. Нећемо бит први пар без порода.

ЈУЛИЈА: *(Склопи руке.)* Алојз, овако те молим, пусти је.

(Он полако покаже прстом, неопозиво не.)

АЛОЈЗ: О послу више ни ријечи. И о Марадику. Никад!

(Она стави чешаљ на сто и полако изађе из собе. Он седи, гледа свој одраз у огледалу. А онда бесно

почне да се чешиља. Вашке падају по пешикуру. Алојз их ноктом гњечи.)

АЛОЈЗ: Овако. И што остане. Мало крви на бјелини убруса. И ништа више. Баш ништа.

6.

(Судница. Изнад главе председника суда, пуковника Алојза Каврана, велики портрет Фрање Јосифа. Два поротника, адвокат по службеној дужности, стражар са пушком и остаџи Љубинке, пресамићене на оптуженичкој клупи.)

АЛОЈЗ: Оптужена, устаните...

АДВОКАТ: Господине председнице, оптужена не може стајати. Она је у затвору злостављана...

(Алојз га грубо прекине.)

АЛОЈЗ: Пресуда се слуша на ногама, такав је пропис, бар у оним случајевима, господине одвјетнице, у којима ја судим. Стража, усправите је...

(Стражар подигне Љубинку, она једва стоји. Пође да падне, али је и адвокат придржи. Жена између стражара и адвоката. Као фирангла на поветарцу.)

АЛОЈЗ: Оптужена Љубинка Рајић, дјевојачко Пивнички, рођена у Панчеву, држављанка Аустроугарске царевине, осуђује се на казну смрти вјешањем, због крађе угља и велеиздаје. Право на жалбу не постоји.

(Адвокат му приђе, љутит и изненађен.)

АДВОКАТ: Каква смрт, Алојзије, јеси ли ти нормалан. (Говори сиктаво, полушапатом, са намером да нико други не чује ни шта говори ни како се обраћа председнику суда.)

АЛОЈЗ: (Изненађен, не може да верује.) Молим?!

АДВОКАТ: Она је у затвору брутално силована и премлаћивана...

(Алојз га прекине.)

АЛОЈЗ: Мајоре Дробник, којим се то тоном ви то мени обраћате. Побједнику припадају жене, благо, слава и жене. Завршен цитат. Публије, Септимије...

АДВОКАТ: Север. Али ово је двадесето стољеће.

АЛОЈЗ: Рат је увијек рат.

АДВОКАТ: Пледирам на наше пријатељство Лојзек, сад ти се не обраћам као одвјетник по службеној дужности, говорим ти као пријатељ. Не можеш због киле угља убит мајку троје дјеце, побогу.

АЛОЈЗ: Ја не убијам, ја осуђујем. А осуђујем лопова и велеиздајника. То могу.

АДВОКАТ: Па крађа је извршена у крајњој нужди, супруг оптужена је бечки ђак...

АЛОЈЗ: Супруг оптужене је високи српски официр. Пуца на твоје другове.

ЉУБИНКА: Мој муж је лекар.

АЛОЈЗ: Знам врло добро тко је ваш муж. А ви сте поданица Аустроугарске, треба да вас је стид...

ЉУБИНКА: Ја сам се тог држављанства одрекла...

АЛОЈЗ: *(Луна чекићем по столу.)* Тишина. Ни ријеч. Ни слово више.

АДВОКАТ: Преиначи то, још можеш... Па не вјешаш шишарку на божићно дрвце, побогу...

АЛОЈЗ: Јесам ли ја, господине одвјетниче по службеној дужности, приликом овог процеса прекршио било који параграф, слово једно једино, било ког параграфа?

(Пауза.)

АДВОКАТ: Не... Преиначи, молим те.

АЛОЈЗ: Рођеној сестри...

АДВОКАТ: *(Наставља.)* Знам... да је имам, пресудио бих исто. Знам. А знам и да би.

(Алојз лупи чекићем по столу.)

АЛОЈЗ: Пресуда се има извршити у року од двадесетчетири сата. Осуђеној припада све по закону. Свећеник, посљедњи оброк по жељи. Суђење је завршено.

(Луни још једном маљем по столу и изађе. Адвокат, сад бар знамо да се презива Дробник и да је мајор по чину, па ћемо га тако и звати, приђе Љубинки.)

ДРОБНИК: Опростите, молим вас... Ја сам доиста... Учинио сам све што сам могао.

(Ћуте. Стражар подиже Љубинку.)

ДРОБНИК: Вјерујте... Хоћете ли да видите обитељ... Дјецу... То могу да вам...

(Ћуте. Љубинки сузе лете преко модрих подлива по лицу. Као да се двоуми.)

ЉУБИНКА: Не... Нипошто не... Молим вас. Нећу да ме памте овакву. Нипошто.

ДРОБНИК: Разумијем... Опростите, молим вас... Ја сам доиста учинио све... Доиста.

ЉУБИНКА: Видела сам.

ДРОБНИК: Ми смо другови још са свеучилишта... Студирали смо заједно и у Загребу и у Вијени. Мислио сам... Био сам убијеђен... Ја сам, доиста, вјерујте, учинио све... Све што је било у мојој моћи.

ЉУБИНКА: И он је... Мислим на судију. И он је...

ДРОБНИК: За дјецу... Сигурни сте... Не желите.

ЉУБИНКА: Силно желим... А желим и да ме не памте овакву. Спречите да сутра буду тамо... Молим вас. Имате ли децу? Нека сутра не буду тамо, молим вас...

(Стражар је изводи.)

ДРОБНИК: Збогом.

(Стоји сам у празној судници. Сам као хајдучки гроб.)

7.

(Плато између хотела Балкан и Москва. Јануарско подне. Брије северац, играјући се са пешевима капута и шињела окупљеног народа и аустроугарских војника. Тајац. Само фијук ледене кошаве ремети гробну тишину. У злокобном низу, поређана вешала, подигнута на овећу позорницу. Улични театар. Троје људи стоје испод ужади. Ветар се игра с омчама. Љубинка и још два непозната мушкарца. Свако испод свог ћириличног слова г. Дobar добошарски вирбл поцепана тишину. Па још један. Па трећи. Добошар извади папир из џепа. Ветар му га украде из залеђених шака. Он трчи за хартијом, ухвати је, напокон...)

ДОБОШАР: Чујте и почујте, даје се на знање свима...

(Почиње да чита, сриче невешто, очито добовање иде боље од слова...)

ДОБОШАР: Осуђу... ју... Осуђују се...

(Војник који стоји крај њега узме му папир из руке. Препознамо пана Долежала из "Брвна".)

ДОЛЕЖАЛ: Ја ћу.

(У првом реду Катица са унуцима. Покушава да им окрене главу на другу страну. Љубинка се осмехује деци, као да им у дечијој песмици, ништа ме не боли, тебе цура воли, поручује да је заиста неће болети.

Јулија се пробија кроз масу, грубо и готово бахато разгрће људе, напокон угледа Катицу са троје малих Рајића. Баба, коначно, одустаје од идеје да им главе окрене негде према хотелу Касина, деца нетремице, закованог погледа, гледају у мајку. Јулија их угледа, пробија се ка њима, шешир јој спада са главе, она га не узима, наставља гологлава.)

ДОЛЕЖАЛ: Осуђују се, у име његовог царског и краљевског височанства Франца Карла другог, на казну смрти вјешањем...

(Јулија коначно успева да се пробије до Катице.)

ЈУЛИЈА: (Доста грубо.) Што сте их доводили, побогу...

КАТИЦА: Доведени смо. Присилно...

ЈУЛИЈА: Идемо.

(Поведе их. Војник, Хашим, наш добри и непорочни Фочак, ухвати Јулију за руку.)

ХАШИМ: Куда?!

ДОЛЕЖАЛ: (Чита.) Љубинка Рајић, због дјела крађе и велеиздаје, Трифун Ђокић из Лештана због напада на војног млекацију, те Јаков Павловић из Сопота, због крађе петролеја и покушаја паљевине.

ЈУЛИЈА: (Хашиму.) Марш стоко... Знаш ли ти ко сам ја.

ХАШИМ: Једва сам их довуко... То је наређење, госпоја...

ЈУЛИЈА: Куш! Ни слова више.

(Хашим схвати да више нема полемике. Паметан неки момак.)

ХАШИМ: Слушам покорно.

(Помери се у страну. Јулија журно вуче децу. Она и Катица их гурају испред себе, заклињући својим телима поглед на вешала и на Љубинку.)

ДОЛЕЖАЛ: У Београду, једанаести јануара, тисућу деветсто осамнаесте.

(Поново добош, на гласан уздах масе, стопљен у једно, на три зањихана тела... Испред хотела Москва. И Балкан. Још само неколико смешних трзаја ногама. И крај. Крај свега. Хладноће, бола, страха... Или се то онима који се полако разилазе после овог перформанса, само тако чини. Богдан се брзо окрене и погледа у правцу мајке. Да у крајичку ока, тај приказ понесе са собом. Заувек.)

ЈУЛИЈА: *(Катици.)* Све сам покушала, тако ми Христових рана...

(Катица не говори... Ћути, као мермер. Светина се разилази. Три бивша човека љуља београдски северац. Хашим шета поред шкрипе вешала.)

8.

(Кућа Рајићевих. Сво троје деце око стола. Богдан треби поморанцу.)

БОГДАН: Кора мени.

СВЕТОЗАР: А што?

БОГДАН: Зато што је најлепша... И зато што сам најстарији.

(Дели наранцу на пола. Даје половину сестри, на брату.)

ДУЊА: Бато, оћу и ја кору.

БОГДАН: Кад будеш најстарија. Једите.

(Деца једу слатки плод, Богдан жваће кору. Израз на дечаковом лицу, као да заиста ужива. Катица сакривена, гледа овај приказ. И као и свака баба, поноси се и плаче. Баба ко баба.)

9.

(Двориште куће Рајића. Пан Долежал и Хашим, витез од Фоче, носе између себе велику корпу са угљем. Јулија крај њих, са цегером у рукама.)

ЈУЛИЈА: Овде оставите. Слободни сте.

ДОЛЕЖАЛ: Слушам покорно.

(Јулија закуца на врата, ухвати се за кваку да уђе, војници одлазе. Врата се отворе. Катица стоји у доворотку, у дубокој црнини, леденог лица. Тајац.)

КАТИЦА: Куда?

(Тишина. Јулија збуњена, не разуме али подозрева... Иза бабе, појави се Богданова глава.)

КАТИЦА: *(Богдану. Тонем који не трпи приговор.)* У кућу. Сместа.

(Дечак уђе.)

КАТИЦА: Срам те било... Две године долазиш у ову кућу, примила те је као род рођени, то је једина боља кућа у коју си могла да уђеш... Као сестру те је... Срам те било.

(Крене да затвори врата.)

ЈУЛИЈА: Госпођо Рајић, све сам покушала, верујте ми...

КАТИЦА: Да си ти ишта покушала, не би се моја сирота снаја љуљала насред Теразија... Сад си са каишом сланине и корпом угља дошла да смириш савест, ђубре швапско...

ЈУЛИЈА: Све сам покушала, тако ми Христових рана...

КАТИЦА: Христа да оставиш на миру, чујеш, Христа да оставиш на миру. Како ли ћеш ти даље живети, јадна ти мајка...

ЈУЛИЈА: Све сам...

КАТИЦА: Ову кваку више никад у руку, јеси ли ме разумела, никад... Ову кућу да заборавиш, ђубре једно покварено... Марш из моје авлије. Марш!

(Јулија излази полако. Као да на леђима носи терет од милион килограма. Катица затвара врата са треском. Цегер са храном и корпа са угљем, испред врата, као нежељени сведоци ове посете. Богданова глава у прозору. Тако велика мржња у тако малој глави.)

10.

(Ноћ. Двориште куће Рајића. Око цегера скупило се неколико изгладнелих паса. Њушкају. Две мрачне прилике изроне из помрчине.)

ЧОВЕК: Чибе.

(Замахне ногом, дохвати једну од животиња. Пси се разбеже. Њих двојица узму цегер са храном и корпу са угљем и одлазе журно. Завија ударено псето. Дуго и болно. Још једна ледена ноћ.)

11.

(Учионица. Јулија пред двадесетак ученика. Богдан у првој клупи. Слика Фрање Јосифа Другог, на зиду изнад катедре. Велика мапа Царевине на зиду. Србија у оквиру исте. Припојена. Јулија улази у учионицу, деца устају, Богдан седи. Јулија се прави да то не примећује. Баца дневник на сто.)

ЈУЛИЈА: Данашњи час ће се мало разликовати од других. Вадите теке, писаћете писма очевима. Ви који имате очеве. Остали нека пишу ујацима, стричевима, старијој браћи. Но, пре тога неколико реченица о нашем покојном цару. Данас би наш цар и краљ, његово величанство Франц Јозеф Други...

(На помен суверена, сва деца устану као по команди. Сви осим Богдана. Јулија се опет прави да то не примећује.)

ЈУЛИЈА: Виват.

(“Виват”, одговори разред. Треба ли рећи, сви осим Богдана.)

ЈУЛИЈА: Седите. Дакле, први пут у историји, један би владар славио седамдесет година владања. Дакле, наш мудри, предобри цар и краљ Франц Јозеф...

(Деца опет устану, као по команди. “Виват”.)

ЈУЛИЈА: Славио би седамдесет година од кад је сео на престо вечите Аустроугарске, направивши од ње удобну кућу за све вере и нације у њој, дакле причаћемо о мудрости једног владара, о суживоту и разумевању, толеранцији и уважавању и поштовању различитости. Верских, националних, језичких, културних, гастрономских, музичких... Нека нам живи још дуго успомена на њега и његову мудрост. Виват!

(Виват, одговори разред, са много мање ентузијазма. Сада Богдан није једини који ћути.)

ЈУЛИЈА: Дакле, писаћемо вашиим очевима на фронту. Пазите на мастило, немојте да закрмачите, пишите читко и полако, нећемо журити, ово је једно јако важно писмо. Драги тата...

(Чује се само шкрипа пера по хартији. И опет, треба ли рећи ко једини не пише.)

ЈУЛИЈА: Ми смо здраво и добро. Милошћу, сад немојте устајати и

викати виват, његовог величанства цара и краља Карла Фердинанда, сваки српски војник који се врати у отаџбину и преда оружје биће *(Настави слово по слово.)* амнестиран, амнестиран и ослобођен сваке одговорности. Драги тата, силно смо те се ужелели, баци пушку и врати нам се, доста је и рата и фронта, нама је у новој држави јако добро. Тачка. Да видиш само колико смо порасли. И ја и, па сад додајте имена браће и сестара, појединачно и полако. Тааако.

(Богдан устане и пође према вратима.)

ЈУЛИЈА: *(Оштро.)* Куда?

(Богдан пролази поред учитељице.)

ЈУЛИЈА: Час није готов!

(Ухвати га за руку.)

БОГДАН: За мене јесте.

ЈУЛИЈА: Час је готов кад ја кажем.

(Богдан јој истргне руку и пође. Окрене се на вратима.)

БОГДАН: Ово није час, ово је бедна пропаганда.

ЈУЛИЈА: На место! Одмах. На место, кад кажем!

БОГДАН: Нисам ја чубурска џукела да ти мени наређујеш место. Говно швапско.

(Разред већ на ногама.)

ЈУЛИЈА: Богдане, сине, овако је боље, схватићеш једнога дана.

(Готово сви пођу ка вратима, Јулија их запречи својим телом.)

ЈУЛИЈА: На места. На места кад кажем. Боље је овако, верујте ми, децо, боље је. За све је боље. Схватићете, брже него што мислите, боље је... Боље је возити се возом, боље је ићи у школу, боље је... *(Све више пада у ватру, занос готово.)* Боље је лечити се у болници, боље је удати се из љубави, не тући жену, не срати иза куће, боље је... Боље је ићи у позориште, телеграфисати, боље је ићи у цркву, говорити немачки, читати децо, боље је, волети оперу, разумети је, сликати, изумевати новотарије, волети животиње, боље је, како не разумете, па ово је за ваше добро, балавурдија незахвална... Боље!

(Тишина. Ово као да, за трену-так, заустави децу.)

БОГДАН: Због тог твог боље, моја се мати љуљала на Теразијама. И твоји ће, ускоро.

(Одгурају Јулија са врата.)

БОГДАН: Наши су у Битољу.

(Деца бацају свеске у ваздух. Граја. Књиге лете кроз прозор. Јулија истрчи из учионице.)

БОГДАН: Јебаћемо вам матер.

(Дечаки скидају Фрањину слику, цепају Аустрију и Мађарску у парампарчад. Одвајају Србију од Европе.)

12.

(Октобар 1918. Београдско пристаниште. Пароброд "Леополд" везан за док. Хладњикаво михољско јутро. Мноштво људи гура према уском мостићу који води на брод. Паника какву стварају само избеглице и окупаторске побегуље. Војска, цивили, курве и остала фукара. Сирена са брода се огласи за полазак. Светина нагрне још јаче. Хашим кришом да златник војнику који људе пушта на брод, овај га пусти да уђе. Сидро се диже, свети-на нагрће, чују се псовке и клетве, војници испред брода, на команду, репетирају пушке и окрену ка народу. Глас очаја и ужаса допре из масе...)

Људи помагајте, новчаник, неко ми је украо новчаник, све ми је у њему и документи...

(Богдан се гура кроз масу, пробија се, вешито, дође до првог реда, стоји на самој ивици дока. Поднаредник Долежал са списком, на мосту спаса који води ка броду, чита...)

ЕУГЕН: Ото Мајер. Ото Мајер...

(Ото дигне руку, пробија се, докопа се брода.)

ОТО: Фаљен Исус и Марија... Фаљен да си Господине...

ЕУГЕН: Антун Бобан. Антун Бобан.

АНТУН: Овдје... Ајде Фани, овдје, молим покорно... Брже Фаника...

(Фани вуче двоје деце, треће носи у рукама, Антун се бори са коферицама, са малим шансама за успех.)

ЕУГЕН: Овде пише двоје деце.

АНТУН: Треће се овдје родило, молим покорно, овдје...

ЕУГЕН: Нема га на списку, одби... Одби кад ти кажем...

АНТУН: Али, просим вас љепо, господине поднаредниче, треће је овдје рођено. Ми смо из Тивта дошли овдје, ја сам учитељ...

(Поднаредник га грубо одгурне.)

ЕУГЕН: Двоје дјеце могу, треће не... На списку су двоје. Само по списку. Наређење извршење, одби...

АНТУН: Треће је ође рођено, побогу човјече... Дјевојчица се ође родила, па не могу оставит дијете...

(Кроз масу пролазе Алојз и Јулија, људи се без поговора размичу, асистенција војника у пратњи, готово да је непотребна. Антун угледа Јулију.)

АНТУН: Колегице, просим вас, колегице Кавран, помозите, ако знате за Бога.

(Јулија застане. Алојз такође.)

АНТУН: Господине пуковниче, неће да пусте треће дијете... Дјевојчица је ође, ође рођена, молим покорно...

АЛОЈЗ: *(Беспоговорно.)* Пусти га.

(Неко из масе викне: Срби су на Славији. Силују и кољу. Поново стампедо на броду.)

АЛОЈЗ: Нису на Славији. Нису ни близу Београда. Други брод ускоро стиже, сви ћете бит евакуирани, до посљедњег, Аустрија вас неће оставит на милост и немилост дивљацима. "Леополд" се одмах враћа, чим нас искрца у Земуну, ништа не брините, Еуропа неће допустит да вандала пређу Саву и Дунав. Никад.

(Еуген Долежал се помери, породица Бобан се укрцава са свим коферицама.)

АЛОЈЗ: Бацајте све те куфере у воду, шесторо се може укрцати, да људи остану на милост и немилост овим варварима због ваших гаћа и порцелана...

АНТУН: Али...

АЛОЈЗ: Бацај!

АНТУН: Бацај, Фани...

(Несрећна Фани баца кофере у воду. Као да се опрашта са рођеном браћом. Бућ, па концентрични кругови, па се река склопи изнад четворогодишње муке. Оде порцелан. Па иконе купљене за гас, па накит и дукати које Бобани нису ушили у порубе и угурали у телесне шупљине. Један брат, други, трећи... Па опет мирна вода, као да се ништа није догодило.)

ЕУГЕН: Габор Лазар, геометар... Габор Лазар, геодета...

(Паника, метеж, расуло, молбе, претње, псовке, преклињања... Богдан у првом реду, између кордона војника и масе која гура одназад. Један човек упадне у реку. Прође као и Фанини кофери. Богдан петља по цепу, вади нешто, претура поново... Праћка.

Јулија на понтону који води на брод, пажљиво хода по не баш широкој дасци, Алојз је држи за руку, помаже да се докопа палубе. Богдан натегне праћку, нишани у Алојзија. Поднаредник то примети.)

ЕУГЕН: Стани!

(Подиже пушку према Богдану, овај одапиње праћку, Алојз се окреће према поднаредниковом гласу, камен га погађа у прса пуна ордења. Јекне од бола, ухвати се за груди... Јулија врисне. Метеж, па стампедо према броду, Долежал пуца у ваздух, Алојзије, црвен од беса, вади пиштољ и нишани према дечаку. Бродска сирена поново тули, "Леополд" се лагано али неопозиво одваја од обале...)

ЈУЛИЈА: Не... Не у дете, побогу...

(Рве се са Алојзом, пиштољ опали, Богдан пада.

ЈУЛИЈА: Какав си ти то човек Алојзе... Па ти можеш да убијеш дете... Пуцао си у дете, за име Бога... У дете...

(Одгурне мужа, закорачи према обали, успе некако да се докопа пристанишног платоа.)

ЈУЛИЈА: Богдане... Богдане!

(Алојз Кавран покушава да прескочи бродску ограду, људи се рву са њим, враћају га на палубу.)

АЛОЈЗ: *(Избезумљен, вратне жиле као палчеви.)* Заустави, чујеш, наређујем, капетан, заустави брод, убићу, побићу вас као препелице... Заустави, то је наређење...

(“Леополд” полако нестаје у магли. Још једном се огласи сирена, потмуло и отегнуто. Богдан лежи на земљи, потом устаје полако и почиње да трчи. За њим приметан крвави траг.)

АЛОЈЗ: Јулија, врати се, раскомадат ће те барбарија, чујеш, капетане, заустави, зауставите, молим вас... *(Долежалу.)* Трчи за њом, поднаредниче, за њом.

(Јулија, допре још једном из магле. Јулија Кавран, потрчи кроз масу, пратећи крвави траг. Пан Долежал, након кратке двоумице, пође за њом. Наређење је наређење.)

13.

(Кућа Рајића. Баба Катица облаци унучиће, Дуњу и Светозара. Заврши са девојцицом.)

КАТИЦА: Тааако. Ко лутка си ми. Стоји ти боље него Свети.

ДУЊА: То је мушко. Нећу.

КАТИЦА: Нема, чедо, мушко и женско матроско одело. Сва су иста. Теби Светино, зато што је њему

сада мало, Свети Батино, Боже где ли је, пребићу га кад дође.

СВЕТА: Па никад га ниси тукла.

КАТИЦА: Па морам једном почети... Тако, ко лутке сте ми. Кад вас отац види да каже, ау... Само ау и да му цигаршпиц испадне из уста. Ај сад у авлију, да дочекате Бату, Богдане, пребићу те кад дођеш, као мачку ћу те пребити...

СВЕТА: И јуче си нас облачила па није дошао.

(Деца изађу. Катица брзо дође до иконе. Полако и као да говори граматицке палатализације, потпуно смирена...)

КАТИЦА: Врати ми га, господе... Молим те. Много је да узмеш и њега и снаху. Врати ми га, постићу сваку среду и петак, док сам жива. Ми смо своје платили... Мало ли је. Мајку си им узео, оца им врати. Помози свече мој, помози, нисмо ни ми Рајићи спаљивали манастире. Помози свети Стефане, крсно име моје, вратите га овој деци, ја ионако, нећу још дуго, осећам ја. Сваку среду и петак, колко год трајало... Оче наш који јеси на небесјех, да сватитсја име твоје, Богдане, одраћу те кад дођеш, да се свети име твоје... Е да има уља, па и кандило да гори, нећу га гасити док сам жива, помози Господе, гореће увек, тако ми, помогло би кандило, другачија је молитва уз кандило, знам ја, и да приде царствије твоје...

(Погледа ка дворишту, опрезно, а онда клекне и настави са молитвом.)

14.

(Јулија трчи кроз масу, следећи крвави траг. Као пијани лудак на аутопуту, само она иде у контра смеру. Светина и даље нагрће ка пристаништу. Долежал је прати, десетак метара иза ње.)

ЖЕНА: На Славији су, већ су на Славији...

ДРУГА ЖЕНА: Исускрсте...

ЖЕНА: Долазе. Срби су на Славији... Кољу све на шта наићу...

(Паника. Хаос. Тројица људи увуку несрећног Долежала у улаз и умлаћују га летвама.)

ЕУГЕН: Просим вас, пановје, ја сам Чех... Чех...

(Тако ће несрећни "Одлежал" скончати на савамалској калдрми. "Брвно" више неће видети. Јулија угледа Богдана, потрчи за њим у бочну улицу. Жене шишају неку несрећницу. Грубо и болно.)

ЖЕНА: Савета, дај катран и перје... Маму ти јебем курвину... Полегушо швапска.

(Јулија прође поред њих, кријући лице, угледа крваву флеку, уђе у двоориште. Јасан крвави траг води иза буради у углу. Она приђе обазриво. Угледа у углу, уплашеног и

*шћућуреног Богдана. Прашњави
врапчић. Пружи руке према њему.)*

ЈУЛИЈА: Боцо, сине...

(Тишина. Јако дуго.)

БОГДАН: Води ме мојој кући...
Молим те.

15.

*(Палуба "Леополда", препуна
људи. Алојз Кавран пуши нервозно.
Хашим крај њега...)*

АЛОЈЗ: Што је сад ово?

(Потпуно збуњен.)

АЛОЈЗ: Зашто не пристајемо у
Земуну? *(Хашиму.)* Трчи до капета-
на и кажи да пристане у Земун, ако
не окрене брод, лично ћу му пресу-
дит. Убит ћу га као препелицу.

*(Пође према мосту, Хашим га ух-
вати за руку.)*

ХАШИМ: Не вриједи, господи-
не пуковниче... Чуо сам, нема Зему-
на... Па ви сте официр... Знате што
је наређење... Наређено му је да не
пристаје овдје.

АЛОЈЗ: Ујвидек?

(Хашим одмахне главом.)

АЛОЈЗ: Али у Београду је остало
бар тисућу људи... Ја сам им обећао.
Дао сам им официрску ријеч...

*(Хашим и не примети да је са
Алојзом прешао на ти.)*

ХАШИМ: А ниси ти крив, земо...
Ти си тад заиста мислио...

АЛОЈЗ: Али ја се морам вратит у
Београд... Морам.

ХАШИМ: Оћеш, земљаче, ал
други пут. Вратићеш се ти, види Ха-
шим да ћеш се ти враћат тамо. Ха-
шим, алаха ми, неће.

16.

*(Кућа Рајићевих. Богдан, на
столици, го до појаса, Катица му
чисти рану на рамену, Света и
Дуња пиље у брата, Јулија, раш-
чупана и прашњава, хаљина добро
искрвављена. Очито је донела Бог-
дана на рукама.)*

КАТИЦА: И ти си њега на рука-
ма од Савамале донела овде... У том
телашцу толко снаге... Алал вера...

*(Сипа му ракију на рану. Богдан
зајауче, Јулија уздахне и окрене гла-
ву на другу страну...)*

КАТИЦА: Ајде, ајде... Јес ти
Србин ил ниси...

ЈУЛИЈА: А да ипак зовемо док-
тора...

КАТИЦА: О да, овде у свакој
кући има бар по један доктор... И
апотекар приде. Нарочито данас...
Површинска рана, ништа озбиљно...
Нећемо чак ни ушивати...

ЈУЛИЈА: Сигурни сте?

КАТИЦА: Нагледала сам их се ја
и наушивала... У два рата сам била
болничарка...

(Пољуби Богдана.)

КАТИЦА: Срећне ти ране, јуначе... Најмлађи Рајић са раном. Аферим.

(Клепи га по глави.)

КАТИЦА: А ово ти је за бригу и секирацију... И... и што си отишао без питања... И... и иии...

(Поново га пољуби.)

КАТИЦА: И што си, чедо бабино, ишао да светиш мајку... Готово. Ништа страшно.

ЈУЛИЈА: Хваљен Исус и Марија...
(Катица поново клепи Богдана.)

КАТИЦА: Да је било пет сантиметара лево, оде глава... Сад си то урадио и никад више, чујеш, никад.

(Загрли дете, снажно, љуби га по глави. Погледа у Јулију. Речи захвалности ипак не излазе из уста. Јулија устаје, полази ка вратима. Тишина. Да је Рајићима, којим случајем, остао велики сат који је Катичин свекар донео из Базела, да није дат у Барајево за двадесетчетири јајета и качицу сира, чуо би се само он.)

ЈУЛИЈА: Идем ја...

(Тишина. Ах, колико недостаје тај барајевски сат са клатнима. Тика-така, тика-така. Нема. Нико не говори. Катица је гледа. Јулија се хвата за кваку.)

КАТИЦА: Умлатиће те као бесну лисицу, нећеш стићи даље од Крунске.

(Дуња приђе Јулији и ухвати је за крајеве хаљине.)

КАТИЦА: Цео Београд те зна... Зна чија си жена. Па нису га узалуд звали судија Смрт... Не идеш ти никуд док ово не протутња...

(Јулија узме Дуњу у наручје.)

ЈУЛИЈА: Само пар дана, док се не снађем.

(Богдан устане, оде у другу собу, нетом се врати, носи хаљину у рукама.)

БОГДАН: Одговараће вам мајкина аљина.

17.

(Кућа Рајића. Јулија сама у кући. Утрчи Богдан.)

ЈУЛИЈА: Кад пре. А школа?

БОГДАН: Нема школе. Побегли учитељи. Наши су на Вождовцу...

(Јулија стоји. Мук.)

БОГДАН: Попните се на таван... Тамо је сигурније.

18.

(Кад маштате о свом позоришту, онда ову сцену замишљате са белим коњима на којима ујахују прелепи, осмехнути и препланути, ослободиоци, замишљате девојке које коње ките пешкирима а хероје обасипају слаповима цвећа, замишљате славолуке и транспаренте добродошлице, одушевљене жене, мајке, сестре, очеве, децу, који дочекују своју војску по-

сле четири године. И чујете буку и усклике и грају и смех и песму и јаук несрећног оца који сазнаје да његов Живан, његов Вавица из 1300 каплара, никад више неће попрати пиво на Теразијама и младу жену која дочекује мужа без руке, искићеног ордењем, и песму и пуцње и сузе радоснице, колону уморних али веселих пешадинаца, које, док марширају улицом краља Милана љубе девојчурици и коло насред теразијског платоа баши тамо, где је, ту до пре неки дан, стајало осам вешала, и у том колоплету радости и еуфорије чујете и лелек мајке којој саопштавају да јој се ни један, ни Виктор, ни Живко, ни Мулутин, ни Вића, ни Мића, ни Жића неће вратити. Један са Цера, други из Албаније, трећи са Кајмакчалана... Ако имате среће са талентом и маштом, са добрим позориштем и амбициозним управником, ако буде пара, дисциплинованих статиста, ауторитета и стрпљења, биће и сцене. А ако не, коњи ће рзати иза сцене, песма ће допирати однекуд и ларма и пуцњи. Много посла за тонца. А може, подједнако добро, и овако.

Згаришите. Остаци куће. Нагорели зидови, огромна рупа у земљи, само димњаци нетакнути, сломљена чесма у дворишту. Невероватно је како оцаци преживе сваку бомбу. Нема слике несрећног града, избомбардованог и порушеног до темеља,

у коме кућни димњаци, као усклици, не стоје усправно... Управо то двориште је поред Рајића куће а иза њега видимо усплахирену Катицу, како деци поправља машинице на оделцима, како их постројава на кућном прагу, дајући последње инструкције, како се дочекује отац из рата. Ако дође. А доћи ће... Мора.

ДУЊА: Бако, оће тата доћи...

КАТИЦА: Доћи ће... (За себе.) Мора...

(У разрушено двориште уђе Мијат Тамнавац у капетанској униформи Српске војске, леп тридесетогодишњак, стасит, искићен ордењем. На њему везени пешкири, пар штриканих чарапа преко рамена, венац од касног, октобарског цвећа. Као да је стигао на Хаваје. Очито, дарови одушевљених суграђанки.)

ТАМНАВАЦ: Шта је ово... Мајко божија... Леле...

(Поведе се, али се придржи руком за полусрушену чесму.)

ТАМНАВАЦ: Шта је ово... Шта је ово...

(Гледа победник по згаришту бивше куће. Окреће се око себе, угледа Катицу и децу...

ТАМНАВАЦ: Па шта је ово, тет-ка Катице.

(Она му приђе. Загрли га. Из њега изађе једно, једва чујно, грлено и отегнуто, јоооој.)

КАТИЦА: Нека, срећо, немој...

ТАМНАВАЦ: Како?

КАТИЦА: Ту је пала прва грана-та испалена на град... Дебела Берта. Пола улице се сакрило у ваш подрум. Нико није преживео. Ни мишеви у дувару...

(Пауза дуго тону и по. Мијат гледа по развалинама. Катици непријатно, али мора... Свако се че-ше тамо где га...)

КАТИЦА: Мијате, сине, били сте у истој јединици, шта нам је са...

(Мајко, зачује иза леђа. Окрене се. Син. Млађа деца, кад угледају незнанца, побегну у кућу. Богдан стоји, окамењен. Отац. Катица се окреће према Живојину, закорачи, али је ноге издају... Глас не излази из уста. Ни ваздух. Живојин стоји на кућном, дворишном прагу... Након четири године. Два матроска оделца, провирују кроз врата. Катица напоскон продише.)

КАТИЦА: Чедо...

(Богдан му приђе... Пољуби у руку.)

БОГДАН: Отац... Благословите...

(Баш како га је баба и учила. Живојин у мајорској, санитетској униформи, помилује дечака по глави. Као да не зна како се воли прворођеник. Заборавило се у рову. А онда га зграби, подигне у вис, окреће, гледа, љуби... Катица не може да закорачи... Мијат Тамнавац седи на згаришту, окићен цвећем и пеши-

рима. Власник бивше куће и бивше среће. Матроска оделца, оклевајући, корачић по корачић, прилазе незнанцу. Или оцу. Живојин их грли, љуби, обасипа пољупцима чак и крпену лутку коју Дуња држи у рукама. Напоскон, погледа мајку.)

ЖИВОЈИН: А она?

(Катица ћути, сагне главу, Живојин подозрева, па схвати. Пушта децу из руку. Богдан, детиње наивно и искрено...)

БОГДАН: Обесиле је Швабе. Насред Теразија.

(Могло се то и другачије саопштити. Катица напоскон скупи снагу и закорачи према сину. Грли га.)

КАТИЦА: Чедо мајкино...

(Живојин као базалт, окамењен и тврд. Почиње ситна новембарска киша. Са београдских улица допире цика и вриска, циганска музика... Точи се ракија, отвара бурад са пивом. Веселе. А годинама чекан, измаштаван и увежбаван сусрет, није баш испео онаквим каквим је замишљан... Штета!)

19.

(Ново гробље. Сиви новембарски дан. Гракћу вроне по липама и чемпресима. Живојин стоји испред монументалне гробнице породице Рајић. Бели Венчац. Имена и слике предака. Прадеда, деда, отац...

Драгутин, Живојин, Богдан... Године рођења и смрти... Прабаба Каја, баба Персида... Катица и деца неколико корачаја иза њега. Мали Богдан посматра широка очева леђа у мајорском шињелу. Дечаку отац изгледа непомичан, као бронза. Рамена и леђа мирна, да деца и матери не примете а лице се круни као пешчани сат. Падају сузе као лубенице, док посматра скромни дрвени крст, наслонен на бели мермер. Крст на коме пише Љубинка Рајић, 1888-1917. И тек кад боље погледамо видимо свугде по гробљу, људе у униформама. У посети код деце, родитеља, жена. Усправни као чемпреси. Вране слећу на њих, они непомични, стоје уз своје. Киша гаси кандила и свеће упаљене на гробовима, звоне звона са цркве Светог Николе. Небо се црни од врана... Вране попадале по чемпресима и људима.)

20.

(Јулија ићућурена у углу тавана. Устане, тражи нешто да се покрије, не налази. Седне поново у угао, обгрли колена рукама, наслони главу на колена. Утрчи задихана Катица, носи стари јорган у рукама.)

КАТИЦА: Син ми се вратио... Чула си вероватно... Јуче.

(Јулија устане.)

ЈУЛИЈА: Чула сам.

КАТИЦА: *(Пружа јој јорган.)* Узми ово, дани су све хладнији...

ЈУЛИЈА: Не мислим ја још дуго...

КАТИЦА: А куда би ти?

ЈУЛИЈА: Не знам... У Бечкерек, код мојих. Можда у Пешту. Кад ћу моћи да сиђем.

КАТИЦА: Чекај ту. На улицу, свакако, не можеш још. Рано је. Још има и фукаре и црнине, превише...

ЈУЛИЈА: Нисам се окупала данима.

КАТИЦА: Седи ту и ћути. Не знам ни ко се вратио... Та твој муж му је обесио жену...

ЈУЛИЈА: Не разумем, па у чему је ту моја...

(Катица је прекине.)

КАТИЦА: Док не видим ко се вратио.

ЈУЛИЈА: *(Збуњена.)* Како то мислите?

КАТИЦА: Ја сам пре шест година у рат испратила лекара и песника, можда се вратио осветник и убица, разумеш...

(Јулија ћути.)

КАТИЦА: Шест година је он, жено, у рову. Гледа смрт и крв, сече ноге и руке, ко зна шта су блато и крв направили од њега. Убицу и крволика? Седи ту и ћути. Затеко је сирочад кад се вратио, седи ту, још који дан...

ЈУЛИЈА: Смрдим.

КАТИЦА: Света и Дуња мисле да си отишла, Богдан зна. Сићи ћеш

кад Живојин негде оде и кад ја изведем децу, разумеш...

(Одоздо се зачују гласови, Катница јој прстом покаже да буде тиха. И сама крене доле на врховима прстију.)

ЈУЛИЈА: Ја се тако бојим... И само хоћу кући.

21.

(Канцеларија војводе Петра Бојовића. За столом војвода, листа хартије, испред њега, у ставу мирно, Живојин Рајић.)

ВОЈВОДА: Одмах, данас, одне-ти санитарски материјал у Сремску Митровицу и локалним властима пренети да се формира среска болница. У повратку, завести ред у Пазови и спречити исељавање Словака, јасно...

ЖИВОЈИН: Стараћу се, господине војводо.

ВОЈВОДА: Рапортирати одмах по повратку. Вољно, мајоре.

(Живојин салутира, пође ка вратима.)

ВОЈВОДА: Живојине...

(Рајић стане.)

ВОЈВОДА: Поздравите мајку... Кажите да сврати... Милена моја каже, није била сто година.

ЖИВОЈИН: Хоћу, господине војводо.

ВОЈВОДА: Жао ми је због Љубинке. Онолико ми је жао. Онаква жена. Онолико...

(Пауза.)

ВОЈВОДА: Тешко, а?

ЖИВОЈИН: Ух...

(Смести у тај уздах сву патњу човечанства.)

ВОЈВОДА: Могло је и горе... Тамнавца несрећног погледај. Жена, дете, мати, отац... Страшно. Припази мало на њега, другови сте, из истог краја... Плаховит је ко и сви Тамнавци... Шта мислиш о новој држави? Велика, а...

(Тишина.)

ВОЈВОДА: *(Иронија се види за оне који знају да је виде.)* Сад су браћа под истим кровом. И Хрвати и Словенци...

(Па опет тајац.)

ЖИВОЈИН: Могу ли, господине војводо, на ово питање да не одговорим...

ВОЈВОДА: Можеш Рајићу. На извршење.

(Рајић опет салутира и пође, Бојовић га поново заустави.)

ВОЈВОДА: Рајићу... О каквим се то двобојима говори?

ЖИВОЈИН: *(Збуњен.)* О каквим двобојима, господине војводо?

22.

(Тамнавац на згаришту. Слаже цигле. Чисти шут. Покуша да помери огромну храстову греду. Не иде. Запиње из све снаге. Грашке зноја на поцрвенелом лицу. Вратне жиле, набрекле, до пуцања. Узалуд. Погледа доле. Рачунаљка. Дрвена, дечија рачунаљка. Подигне је, гледа, двоуми се, да ли да умре, обично, од срца или да пуца себи у око. Загрли рачунаљку, снажно. Онда отпре сузе рукавом.)

ТАМНАВАЦ: Биће овде опет кућа, маму вам јебем швапску, биће овде опет кућа, не звао се ја Мијат Тамнавац.

(Прошкргуће, кроз стиснуте зубе, за себе, али ипак довољно гласно да Катица, која стоји иза њега са шољом чаја, баи све чује.)

КАТИЦА: Оће, чедо, оће...

(Пружа му чај. Мијат поново нападне греду, бесан и махнит. И као да пред том количином муке и беса, уплашена греда полако узмиче. Милиметар по милиметар, али ипак узмиче.)

23.

(Ноћ. Живојинова кућа. Живојин се враћа са пута по Срему. Тихо откључава улазна врата, улази на прстима, да не пробуди мајку и децу. Отишкрине врата... И види... Јулија, окренута леђима, обасјана

светлом свећа и зимском месечином, пере се, нагнута благо над порцелански лавор. Сунђером полако прелази по испруженој руци. Па друга рука. Полако, као да са себе спира све грехове човечанства. Живојин стоји као омађијан, након толико година, поново пред полунагим женским телом, окамењен и обасјан лепотом. Онда, полако, као да гази десет сантиметара изнад пода, изађе из куће.)

24.

(Кућа Рајића. Катица и Живојин за столом, Јулија у углу, спуштене главе, Богдан крај ње.)

КАТИЦА: Није она обесила Љубинку...

(Живојин жустро устане, пође ка вратима.)

ЖИВОЈИН: Нећу више да вас слушам. Ни једну једину реч, ни слово... Сад кад изађем да излуфтирате кућу, дах њен да не остане, кад се вратим, да је нема, кућу да проверите, траг њен да не остане...

(Облачи шињел.)

КАТИЦА: Децу ти је спасила. Од кад је први пут ушла у ову кућу, да види зашто Богдана нема у школи, недеља није прошла а да није нешто донела у зембиљу...

(Јулија устане, Богдан је вуче да седне.)

ЖИВОЈИН: Кад испратите госпођу Смрт, излуфтирати... И ни слово више.

(Живојин ниједном не погледа у Јулијином правцу. Богдан успе да је врати на столицу.)

КАТИЦА: Трипут мери, Живојине, трипут мери, једном сеци...

(Живојин намешта шапку. Ухвати се за кваку.)

ЖИВОЈИН: Враћам се у четири. Кад дођем, хоћу да је нема.

(Богдан промуца себи у браду.)

БОГДАН: Убиће је, отац.

(Јулија устаје, одваја Богдана од себе.)

ЈУЛИЈА: Идем ја.

(Катица устане енергично. Јулији, тоном који не трпи поговор.)

КАТИЦА: Седи!

(Јулија седне, као послушно ђаче.)

КАТИЦА: Седи кад кажем... А ти...

(Стигне сина, окрене га себи.)

КАТИЦА: Слушај сад добро. Нисам ја ни твој поднаредник ни послани да ти мене ућуткујеш, жгебе жутокљуно. Ко је кога, бре, овде родио... Чим крочи из куће, ошишаће је. Биће ћелава за фртал сата. И умазана катраном. Ако буде имала среће. Сви знају чија је. Умлатиће је, убиће је као вашку... Неће стићи до ћошка.

.....

(Унесе се сину у лице.)

КАТИЦА: Ја монструма нисам родила. Ни родила, ни подизала.

(Живојин окрене главу, не издржи мајчин поглед. Богдан скупи храброст, одвоји се од Јулије и закорачи према оцу. Корачић којим се прелазе хиљаде километара.)

БОГДАН: Отац... Ако иде она, идем и ја.

(Живојин дуго гледа у сина. Као да не верује. И као и да му је, негде, драго. Па у мајку. Први пут погледа у Јулију. Дакле, први пут. Тишина. Поново би се чуо онај раскућени, барајевски сат.)

ЖИВОЈИН: У реду госпођо. Још две недеље, док се страсти не смире, остаћете овде. Онда ћу вас, ја лично, одвести до маџарске границе. Ни дана дуже. Ни сата...

(Журним кораком изађе из куће. Богдан за њим.)

БОГДАН: Хвала вам, отац.

25.

(Официрска кантина. Дим, граја, официри... За једним столом Тамнавац и Живојин.)

ТАМНАВАЦ: Не мож` човек да нима да из тебе извуче словце, шта ти је...

ЖИВОЈИН: А ти, како си... Да не питам...

ТАМНАВАЦ: Из касарне на гробље, па на згаришта, па на гробље, па на гробље, па на згариште, па у Касарну, па опет... Направићу је исту, на истом месту, не звао се ја Тамнавац. На истом месту, исту... Ако се, брате, не убијем у наредне две недеље, живећу двеста година... Човек је крме, буразеру, крме... Шта мене држи у животу, шта... Немам, петљу, брале, да повучем ороз, петљу, крме, нема...

(Тамнавац приметно пијан.)

ЖИВОЈИН: Ајде не сери, кад би сви који су неког изгубили, ставили пиштољ у уста, не би имао ко да нас посахрањује... Горе главу...

ТАМНАВАЦ: Нисам ја изгубио неког, ја сам изгубио све.

(Живојин окрене главу на другу страну, промрмља за себе.)

ЖИВОЈИН: И ја сам.

(Тог тренутка у кантину бане егзалтирани генерал Седларевић, задихан и уплахирен, очито је трчао да саопшти добру вест. Благовести.)

ГЕНЕРАЛ СЕДЛАРЕВИЋ: Муштулук господо, муштулук... Шампањ за све, конобар, чујеш шта кажем. Дом Перињон, хладан, за све, много, све што имаш дај... Јунаци, господо, управо је у Крсмановића кући, његово височанство, потписало указ о формирању краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Сву браћу под исти кров, казао је краљ

Александар, нека нам је са срећом, господо, досађали смо оно о чему наши очеви нису смели ни да маштају, пијмо у то име јунаци, за Даничића, Његоша, Вука, Људевита Гаја, Штросмајера...

ТАМНАВАЦ: Јебо те Штросмајер...

(Неки официри се љубе, вичу ура, конобари разносе шампањац, али приметно је да има и оних који ову велику вест нису баш дочекали једнако одушевљени...)

ГЕНЕРАЛ СЕДЛАРЕВИЋ: Живело његово величанство, краљ Александар други Ујединитељ, живела нам нова, велика држава, живела браћа Хрвати и Словенци. Пијмо, господо, у то име, наздравимо данашњем дану!

ТАМНАВАЦ: Ко још наздравља сопственој пропасти.

(Реченица мало гласније казана, можда намерно, дође до генералових ушију.)

ГЕНЕРАЛ СЕДЛАРЕВИЋ: Како то мислите, господине капетане?

(Оштро и са неверицом казана реченица, свадљива и арогантна. Генералски.)

ТАМНАВАЦ: Лепо мислим, господине ђенерале. Ја нисам за то ратовао. Не наздрављам онима који су до јуче пуцали на нас а сад су подвили репину, користе говна латинска шансу да пређу међу победнике, а ми им то омогућујемо, лојални до

следеће историјске прилике, онај што је викао живео Фрања сад ви-че живео Аца, онај што је продо Врању, продаће и Ацу, колико пре-косутра, ето како мислим, господи-не ђенерале.

(Кафана ћути. Неопрезном и уплашеном конобару испадне послу-жавник са чашама. Прасак. Као Де-бела Берта. Тишина.)

ГЕНЕРАЛ СЕДЛАРЕВИЋ: Капе-тане Тамнавац, како се усуђујете...

ТАМНАВАЦ: *(Стоји. Гледа гене-рала “у по ока”.)* Усуђујем се госпо-дине ђенерале. До јуче су нас клали и вешали...

(Генерал га бесно прекине.)

ГЕНЕРАЛ СЕДЛАРЕВИЋ: Због овога, Тамнавац, можете на војни суд.

ТАМНАВАЦ: Од кад се то, го-сподине ђенерале, на војни суд иде због истине.

ГЕНЕРАЛ: Неће то на овоме завршити. Не.

(Окрене се и журно изађе. Неко-лико официра пође за њим. Уместо славља, парастос.)

КОНОБАР ВЛАДА: Нек сте му рекли госин капетане. Нек сте му рекли. Тура за кафану, кућа части.

ЖИВОЈИН: Неће кућа, ја ћу. Ова тура иде на мајора Живојина Рајића. На мене.

26.

(Живојинова кућа. Живојин се брије, Јулија силази степеницама. Неко залупа на врата, енергично и снажно. Јулија се врати пар сте-пеника уназад, Живојин насапуњан прилази вратима и отвара их. На прагу човек педесетих година, ли-ца старијег од крштенице. Неколи-ко ордена на прсима, Карађорђева звезда у средини. Проседа брада, шајкача, гуњ, све као из читанке. Уместо шилћана, војничке цоку-ле, дрвени, војнички “куфер” у руци. Живојин нервозан и насапуњан от-вара, човек смерно скида капу, гужва је у руци. Јулија извирује, покуша-ва да види кога то Живојин тако снажно и са толико љубави грли.)

ЖИВОЈИН: Бата Душо мој... Ба-та Душо.

БАТА ДУША: И бре, госин мајоре, умаза ме, па што си преки-до са бријањем, мого је Бата Душа да сачека...

(И Живојин и Бата Душа скидају сапуницу са лица. Живојин својим пешикиром брише лице посетиоцу.)

ЖИВОЈИН: Мој Бата Душа... Мајко! Мајко!

(Виче гласно, Бата Душа му прстом показује да ћути.)

ЖИВОЈИН: Ајде улази... Откуд ти?

(Бата Душа не одговара.)

ЖИВОЈИН: *(Уплашен.)* Невоља нека... Не би ти без невоље, знам ја...

(Одговор опет изостане, Бата Душа сагне главу.)

ЖИВОЈИН: Шта је, говори...

(Улазе у кућу, Јулија се повуче уназад још пар степеника, али остане да прислушкује. Жена.)

БАТА ДУША: Ниси ми се надо, а госин мајоре?

ЖИВОЈИН: Јок море... Ни у сну. Оставили га четири километра од његовог села, оде Бата Душа кући у Попучку, одратово своје, искитио се ордењем и ранама, нек иде својој кући... Седај.

(Бата Душа седне.)

БАТА ДУША: Којој кући црној, мој мајоре... Којој кући црној...

(Јулија се спусти она два степеника. Пажљиво слуша.)

ЖИВОЈИН: Да није нешто... Како су твоји?

БАТА ДУША: Сад су одлично, мајоре. Боље да биде не може. Саде...

(Живојин сипа ракију у две чашице. Живојин слути нешто лоше, посебно када Бата Душа пола своје чашице проспе на под.)

ЖИВОЈИН: Шта не ваља Поповићу? Казуј!

(Из унутрашњег џепа Бата Душа извади фотографију и полако је стави на сто. Живојин је узима, по лицу видимо да гледа нешто страши-

но, толико страшно да може да узбуди и ратног хирурга након шест година рова. Тежак посао за лошег глумца. Размисли ти још једном о овој улози, рођаче.)

ЖИВОЈИН: Господе...

БАТА ДУША: Ово је једино што сам затеко од родне куће. Та слика. Пепо не рачујам. Све су побили. Ово ми је мајка госин мајоре, седамдесет девет, а Љубе најмлађег, он се родио кад смо прелазили Шиптарију, нема на слици, њега су бацали у вис и дочекивали на бајонете... Све су ми побили, од најмлађег до најстаријег... И кера, госин мајоре, Курту мог, ево видиш и њега су обесили. Погле пцето како виси... Семе им јебем швапско. И пцето... Могли су и пушкама да ји побију, није и мрзело девет вешала да праву, ово је Љубомир, снајка Станица, Спасенија, Мали Јаков, Јаша дедин, Душан, име дедино, снаја Јана, Рајкић и Дрена... Види ово, госин мајоре, прасе су пекли на згаришту, погле прасе...

(Загњури главу у шајкачу, да сакрије сузе. Између осталог, шајка служи и за овакве ситуације. Између осталог.)

(Тајац. Живојин испусти фотографију из руке.)

БАТА ДУША: Све ми Столе ћорави причо, гледо је својим окетом, оним здравим, из каце са џибром... Сакрио се у џибру, спали-

ли и побили цело село. Осим Сто-
лета Ђоравог и двоје Папића што је
утекло. После су овим сликама из-
лепили цело Ваљево.

*(Тишина. Ах, како сад недостаје
барајевски сат са клатном. Време
је већ да се набави нови.)*

ЖИВОЈИН: Жао ми је Бата Ду-
шо... Онолико ми жао.

БАТА ДУША: Да ме ома на врон-
т шаљеш. Да се одужим. Да не умрем
дужан. Ки Бога те молим.

ЖИВОЈИН: Нема више фрон-
та Бата Душо. Готово је са фронтом.

*(Душа разочаран, не може да
верује.)*

БАТА ДУША: Како готово... То
не мож да биде...

ЖИВОЈИН: Нема. Готово је са
ратом.

БАТА ДУША: Како, бре, нема...
Како да се одужим...

*(Плаче, сад без имало устезања
и уздржавања пред мајором. Горко
и неутешно. Као дечак коме тетови-
рани пробисвет односи пати-
ке. Живојин му приђе, клекне поред
њега, узме му главу у руке.)*

ЖИВОЈИН: Немој Бата Душо...
Немој.

*(Бата Душа отре сузе шајкачом,
још једна драгоцену функцију.)*

БАТА ДУША: *(Прекорно.)* Не
брукај се, ја сам твој посилни, мој је
посо да клечим. Српски мајор, па на
коленима, немо да се брукаш туна...

*(Живојин поново седа за сто.
Бата Душа се смирује полако.
Живојин опет, као омађијан, гледа
у фотографију.)*

БАТА ДУША: Погле овог носоњу,
са чашом, како наздравља и како се
смеје, погле га, молим ти се... Који
то чин? Не види се. Натпоручник,
канда?

ЖИВОЈИН: Откуд им
шампањске чаше и шампањац... Као
на излету у Бечкој шуми, недељом
после мисе... Фали само оркестар.
У шта човек може да се претвори.

*(Сипа Души ракију. Овај попије
наискап.)*

БАТА ДУША: Ову ћеш слику, го-
син мајоре да чуваш. И кад ја омак-
нем, да је чуваш. Да се чува док је
Срба. И да се по тој слици живопи-
ше, црква нека кад се буде зидала...
То да ми обећаш. Часну официрску
да даш...

ЖИВОЈИН: Живописаће се, Бата
Душо, живописаће се... Обећавам.

БАТА ДУША: И неки посо да ми
нађеш. Туђи леба да не јем. Ја у По-
пучку више не могу. Кома кућу да
зидам... Све и гледам како трчу по
авлије...

ЖИВОЈИН: Хлеб у овој кући
није туђ, Бата Душо...

БАТА ДУША: Нека, нека. Посо
неки, свој ћу леба да...

*(Уђе Катица, Бата Душа скочи
као опарен. Катица му пружа руку,
Душа је не прихвата, збуњен...)*

БАТА ДУША: Душан Поповић, госпоја, из Попучке, срез ваљевски, посиљни... Село Попучка, срез ваљевски...

КАТИЦА: Их, посиљни... А ко му је главу двапут спасао, све ја знам...

ЖИВОЈИН: Бата Душа мој, мајко, писао сам вам...

БАТА ДУША: Душан Поповић, редов, село...

КАТИЦА: *(Настави.)* Попучка, срез ваљевски...

ЖИВОЈИН: Сместићемо га у баштенску кућицу. Хајдемо, Бата Душо.

(Узме Поповићев солдатски сандук да га понесе, Бата Душа му не дозвољава, отимају се око кофера.)

КАТИЦА: Ајде, Бата Душо.

(Изађу. Јулија сиће низ басамке, узима фотографију са стола. Гледа. Дуго. Фотографија јој испадне из руке, ноге издају. Седа на столицу.)

ЈУЛИЈА: Језус Марија.

27.

(Исповедаоница у катедрали Светог Стефана у Бечу. Косо, поподневно сунце пробија кроз витраж и решетку исповедаонице и чудним шарамма боји лице Алојза Каврана. Исповед.)

АЛОЈЗ: Збуњен сам, велечасни, силно збуњен а ја не умијем бит збуњен, разумите, оче, не умијем...

Све изгубит у трену, и државу и, и вјеру, и, и цара и професију, сад сам на свеучилишту, овдје у Бечу, зову да предајем ратно право, и жену, изгубит не жену, велечасни, љубав... Шта и како даље, велечасни, куда? Знам ја, не може овако дуго, не може ружно бит лијепо а велико мало, знам ја, али како дочекаат да се ствари врате у поредак, како? Кратак је живот, велечасни, прекратак... А ја сам их скраћивао, јесам, убијао сам, али никада својом руком, одлучивао сам тко ће умријет, да, велечасни, вјешао лопове, убице, саботере, сецикесе, дезертере, без двоумице, без оклијевања, разумијете велечасни, вјешао а да не трепнем. Не могу у самостан, међу фрањевце, могу бит сиромашан, могу бит послушан, силно вјерујем у Господина, вјерујем снажно и силно, али не могу без ње. Не могу. Кад ње нема, као неба да нема. А ње, велечасни, нема. Грешно је, јесам гријешан, силан је гријех толико љубити жену, гријех је не што сам наређивао и слушао, поштовао и вјеровао, не смије се толико вољети, колико ја њу волим, то је гријех. Ја њу, кад сам први пут угледао, оче, овдје, на стубишту бечке женске препарандије, мене је небо дотакло по темену, ово ја теби шаљем Алојзије Кавран, лично теби. Опростите, велечасни, не могу ја једном католичком свећенику, причат о љепоти жене, опростите, молим вас. Знам да ће све ово

проћи, не могу они побједити Шен-брун и Штрауса, Моцарта и сахер торту, ово је тек хип, дашак један, минутић, историјски минутић, све ће то, опет, доћ на своје, они нас не могу побиједит, али нам се могу придружит, велечасни, то могу... Све ће то опет доћ на своје, зар не, оче, мора... Прије или касније, мора. Гријешан сам што сам је оставио међу њима, што нисам скочио у Саву да заједно скончамо, да ју они не развлаче по отоманској калдрми, за то ми треба опрост, велечасни... Само за то, за ниш друго се не кајем и опет бих исто, све бих опет исто, кад би могло да се понови... Оставио сам ју оној фукари, тко зна кроз што је прошла несрећница и то је мој страшни гријех, могао сам пресудит обома, имало се времена... А ја знам да ће ова катедрала вјечито бит овдје, у Вијени, знам да ће трајат дуже од њихових уцерица, ја се бизантинске багре не плашим, ја се њих гадим. И сад их, испред ове катедрале, видим како сједе на плацу и лочу пиво и питам се, зар ти ово не смета, Свети Стефане, зашто не побијеш олош, видим да то више није онај град, да исток више никада неће отић одавде. Питање дана је, велечасни, кад ће се у Гросвалдовој сластичарни јест кадаиф и тулумбе, питање дана. И онда хоћу да се укопам, ту код Пратера и да пуцам, пуцам, пуцам... И знам да није гријех, велечасни, то-

лико мрзет оријентални олош, није гријех, не може бит, није, није, није, али је гријех вољети толико. Толико да то боли, да мозак пуца, вољети љубављу од које се умире. А смрти нема. Нажалост, велечасни, живимо у вијеку медицинских чуда. Да, двадесето стољеће, памтит ћемо по чудима. А превећ сам католик да сам себи пресудим. И не знам што је горе велечасни, то да је сада покопана на неком пасјем гробљу или да је жива. Што сам, господе, пуцао на то дијете, да нисам, она би данас била овдје, у Вијени. Опалио сам, велечасни, јесам, пуцао на дјечака, јесам, на мах, плаховито, обесно, камен из праћке погодио ме је овдје, у груди, крст Светог Стефана забио ми се у месо, нисам требао потећи револвер, нипошто... Али то би дијете сутра пуцало на цара а да не трепне, то су ти шизматични фанатици, као онај Принцип, велечасни, да није тог хица било и данас би аустријске границе биле тисућама километра од Беча, зато их, заувјек треба мрзет. И на кога данас, да се пуца, велечасни, кад цара нема, збиља, тко ће сад бити мета атентаторима. Како се, али збиља, како се може живјет без цара, како ствари функционирају без ауторитета... Па они ће, сутра, велечасни, укинут Бога. И не знам за што да се молим, а молим се, велечасни, вјерујте, ако се ико моли, Алојз Кавран се моли, да је жива или да није. Сазнајте то, ве-

лечасни, молим вас, наша црква може све, баш све, знам ја, наша црква доиста може све.

28.

(Кућа Рајића. Јулија у рукама држи малу Дуњу, пева јој, на немачком, нежну успаванку. Дете тоне у сан, заспива, како би се то некад рекло, трајним глаголом који је из непознатих разлога изашао из језика. Јулија уснуло дете ставља на канабе, пажљиво и брижно покрива. Уђе Катица.)

КАТИЦА: Заспала?

(Јулија потврђује главом. Стоји испред огромне, потпуно празне библиотеке. Тек пар књига на јединој, преосталој полици.)

ЈУЛИЈА: *(Шапатом.)* Овде су све биле књиге?

КАТИЦА: Да. Од мог покојног мужа. И свекра. А и Живојин је доносио из Беча, док је студирао. Касније га пошаљемо у Беч, да се обуче, он дође са једним паром панталона и са књигама.

ЈУЛИЈА: *(Са разумевањем.)* Да. Морали сте да их продате.

КАТИЦА: *(Иронично.)* О, да, књиге су ишле као алва. Нарочито оне на немачком. Накит, новац, дукати... Све је отишло на сир и јаја. Теписи за маст. Остала је само ова бурма, коју не могу да скинем. Дуња баш неће имати неки мираз.

А на књиге смо се, мила, грејали и кували пасуљ. Кад га купимо за Картијеов брош.

ЈУЛИЈА: *(Искрено.)* Страшно.

КАТИЦА: Грејали смо се на атласима, анатомијама, на Шилеру, Пушкину, Љермонтову. На Гетеу и Сенеки, на Шандору Петефију... Сви су они помогли да презимимо и преживимо. Дуге су, мила, четири окупационе зиме. Дуге. И као за инат, језиво хладне. Нема ни једне, да Дунав није заледио. Шеснаесте је неки луди Панчевац, знала га је покојна снаха, преко Дунава, за опкладу, превезао вршалицу. Кладио се у пиво. Једно.

(Јулија покаже на пар преосталих књига.)

ЈУЛИЈА: А ове?

КАТИЦА: То је Свето писмо. Оно не гори. И Живојинове песме.

(Јулија изненађена.)

ЈУЛИЈА: Живојин је песник?

(Катица узме четири плаве књиге Српске књижевне задруге и пружи Јулији.)

КАТИЦА: И те какав.

(Изађе напоље, Јулија остане са Дуњом и књигама у руци. Дуња спава, Јулија седне у наслоњачу и отвори књигу.)

29.

(Канцеларија војводе Бојовића. Тамнавац и Рајић стоје мирно, војвода шета око њих, срдит као рис, држећи два листа хартије у руци.)

ВОЈВОДА: Ни реч, ни словце, немој да вам ја скидам униформе, па да видите шта је демобилизација. Они би да се демобилишу... А ко ће да прави државу, билмези, ко? Да чујем... Ни словце, Тамнавац, ни словце, немој да ми пукне трпило, немој, ко Бога те молим. Ко да прави државу, питам.

ТАМНАВАЦ: Ја се за овакву државу нисам борио.

ЖИВОЈИН: Ни ја.

ВОЈВОДА: А за какву сте се ви то државу, курајбери из Крунске, за какву сте се то државу борили.

ЖИВОЈИН: За српску.

ВОЈВОДА: Од Ваљева, до Краљева. Ни реч, више, ни словце. Од Алпа, до Солуна, скоро, и земље и камена и море и острвље, све. И петнаест милиона поданика. Више. И ти Рајићу, ти ћеш, кад се скинеш, у докторе, а овог си повуко са собом, он је школован официр, са Сен Сира, шта ће он, кад се демобилише, у пристаниште, на џакове...

ТАМНАВАЦ: Нисам ја, господине војводи, неки дедињски скоројевић. Нису ни Тамнавци

тикве без корена. Завршио сам ја у Француској и права упоредо. Ено у Кнез Михајловој већ виси фирма, Мијат Тамнавац, адвокат.

ВОЈВОДА: Скинута је та фирма јутрос, господине адвокате. Скинули војници, раном зором.

(Цена оставке.)

ВОЈВОДА: Такав ће официр да брани убице и сецикесе, срам те било. Тишина, ни реч, ни словце... Ово ћемо да заборавимо. Нисте ви данас ни били код мене на рапорту, ни видео вас нисам.

ЖИВОЈИН: Господине војводи, ја вас молим...

(Војвода га прекине. Потпуно тихо, из другог регистра, као да је притиснуо дугме на хармоници.)

ВОЈВОДА: Децо, ја, молим вас. Морате остати у војсци...

ТАМНАВАЦ: Зашто. Нећу...

ВОЈВОДА: Мораш сине Мијате. Не смем да вам кажем, још, зашто. Али, мора се. Мора. Вољно.

(Рајић и Тамнавац изађу. Војвода пали цигарету. Дуне дим на слику краља Александра.)

ВОЈВОДА: Величанство серем вам се у државу. И да нисам дао реч краљу Петру и ја би скино униформу. Колко данас, ваше величанство. Јутроске.

30.

(Ноћ. Библиотека у Рајића кући. Јулија чита Живојинове песме. У собу уђе Светозар у пижамици.)

ЈУЛИЈА: Шта је Свето?

СВЕТОЗАР: Ништа.

(Ђути, стоји у вратима. Пауза.)

ЈУЛИЈА: Опет си сањао маму, јелда?

СВЕТОЗАР: Да.

ЈУЛИЈА: Дођи.

(Дечак дотрчи до Јулије, увуче се код ње у наслоњачу. Јулија га ушушка њебетом. Дечак јој наслони главу на раме. Јулија му покаже књигу.)

ЈУЛИЈА: Читам песме твог оца... Можеш се поносити твојим татом, Светозаре. Јако.

31.

(Ђепенак пекара, каквих је у то време био пун Београд. За невеликом тезгом пекар, педесетих година, иза њега голобради калфа слаже вруће хлебове на полице. Катица и Јулија уђу у пекару, пекар гледа Јулију са мржњом и презиром.)

КАТИЦА: Добро јутро Озрене, дај нам...

(Пекар је прекине.)

ПЕКАР: Нема леба.

КАТИЦА: *(Збуњена, али схвата полако.)* Молим?

ПЕКАР: Нема леба данаске.

ЈУЛИЈА: *(Са nelaгодом.)* Идемо. Идемо Катице, молим вас.

КАТИЦА: Шта рече ти...

ПЕКАР: За издајнике, нема леба овде...

КАТИЦА: Шта рече, говно Цинцарско?!

(Калфа сагао главу, од стида, не диже поглед. Можда се земља ипак отвори.)

ПЕКАР: Нема леба за таке у целој вароши. У сто пекара да уђете, леба нема...

ЈУЛИЈА: Идемо, Катице, молим вас.

КАТИЦА: *(Јулији, оштро и беспоговорно.)* Стани ту! *(Окрене се према пекару.)* А ти вашко, слушај. Док је мој деда освајао Београд, твој га је бранио. До јуче си био Осман, сад си Озрен Јовановић, пичка ли ти материна превртачка. Песак си продаво под Швабом, пола песка пола брашна, балего.

(Катица и Јулија пођу напоље из пекаре, Катица се окрене.)

КАТИЦА: Срам те било.

ПЕКАР: Ни за вас, ни за ту што водате под руку, нема ни зрно тог песка. Док то швапско ђубре под руку водате, овдена више немој да сврћете. Леба за вас нема. Не код Озрена, ни у једну пекару у вароши.

КАЛФА: *(Молећиво.)* Тата...

ПЕКАР: Куш, пиле жутокљуно.
(Раздвоји на слоге.) Ле-ба за вас не-ма.

(Катица се журним кораком вра-ти у пекару.)

КАТИЦА: Ај баш да видимо. Да видимо ко ће то унуци Васе Чарапића у Београду да не да леба, за њене новце. Да видим, гусенице.

(Одгурне Озрена, баци новац на тезгу, сама скине две векне са рафа.)

КАТИЦА: Немој да ти плане и овај ћепенак и она кућа на Дедињу, што зидаш, говно лиферантско.

ОЗРЕН: Сад и никад више. Запамтите...

КАТИЦА: Куш, марво. (Јулији.) Једва преживесмо тај његов цинцарски лебац. Говнар један, покрштени.

(Изађе са Јулијом из пекаре. Задихани калфа трчи за њом са још две векне хлеба.)

КАЛФА: Госпођо Рајић, госпођо Рајић...

(Жене стану.)

КАЛФА: Узмите и ово, молим вас.

(Угура им хлеб у руке, Катица вади новац, дечак га не узима. Одлази.)

КАЛФА: Плаћен је тај леба, госпођо Рајић. Плаћен.

(Жене стоје са хлебовима у рукама, две госпође долазе им у сусрет.)

КАТИЦА: Добар дан Живана. Добар дан Магда.

(Жене прођу као поред гробова. Без погледа и отпоздрава. Катица и Јулија пођу, Катица застане, тешко дише, хвата се за груди... Јулија уплашена.)

ЈУЛИЈА: Катице, шта вам је...

(Гледа окол, као да тражи помоћ. Пауза.)

КАТИЦА: (Тешко говори.) Не бој се, није ми ништа. Само ми се мало гади да дишем. Идемо.

(Ухвати Јулију под руку и све сигурнијим кораком крене низ улицу.)

32.

(Кућа Рајића. Дубока ноћ. Јулија за клавиром. Месечева соната, тихо, једва чујно, да не пробуди укућане. Лудвиг само за њене уши. И душу. У салон уђе Живојин, стоји иза њених леђа, она га не примећује. Дуго је слуша. Онда јој приђе и стави пред њу, на клавир, мали јелов венчић, са уплетеним сувим воћем и неколико ораха офарбаних сулундарском бронзом. Јулија престаје са свирком, спушта руке у крило.)

ЖИВОЈИН: Вечерас је ваше Бадње вече...

(Јулија окреће главу у страну, сакрива сузу али не сакрије уздах.)

ЖИВОЈИН: Можда овај венчић може да помогне. Ишао сам данас по то у Земун. Овде данас тога нема.

(Јулија узме венчић, гледа га.)

ЈУЛИЈА: Хвала вам.

ЖИВОЈИН: Мора да сте, језиво, сами... У другој земљи, у граду у коме вас готово нико не воли... У граду у којем се, осим вас, нико вечерас не осећа предпразнички...

(Јулија бежи од плача. Устаје журно.)

ЈУЛИЈА: Идем да легнем.

ЖИВОЈИН: Станите... И ово је за вас.

(Пружа јој књигу. И опет плаво сива Српска књижевна задруга. Она стане. Он отвори књигу. Чита.)

ЖИВОЈИН: Сјутра је празник.

Своју свјетлост меку, кандило баца и собу ми зари.

Сам сам. Из кута бије сахат стари и глухи часи неосјетно теку.

ЈУЛИЈА: Да ли је и то ваше?

ЖИВОЈИН: Алекса Шантић.

(Пружи јој књигу.)

ЖИВОЈИН: Уствари, књига је прави Божићни поклон. Свидеће вам се, сигуран сам. Надам се да читате ћирилицу.

(Јулија узме књигу. Онда га гледа дуго. Војничина спусти поглед.)

33.

(Кућа Рајића. Пламен кандила осветљава икону Светог Стефана. Дугачки сто постављен за дванаест особа. Свечано. Уз зидове постављено мноштво столи-

ца. Светозар и Богдан, зачешљани, свечано обучени, стоје крај врата. У рукама послужавник са житом. Славски колач на столу. И флаша црног вина. Дуња се врзма око Катичиних ногу. Живојин запали цигарету, погледа на џепни сат. За столом Тамнавац, Јулија и рабин Моша Кумануди, крепак, низак седамдесетогодишњак. Тамнавац му сипа ракију.)

РАБИН: Доста је, Мијате... Немој.

ТАМНАВАЦ: Још по једну, чика Мошо, слава је, ваља се.

(Бата Душа, готово неприметан, седи са стране и само га одају нове, беле, вунене чарапе. Тишина. Живојин опет погледа на сат. Дуња му приђе.)

ДУЊА: Тата, па кад ће?

(Живојин је узме у наручје, љуби је у косу.)

ЖИВОЈИН: Само што није, чедо. Само што није. Има попа пуно кућа да обиђе, пуно света слави Светог Стевана... Велика је ово варош.

(Катица, нервозна, приметно, сипа себи у чашицу тек пар капи ракије, попије то.)

КАТИЦА: Е мој Мошо, сећаш се како су у овој кући владике некад секле колач. Утркивали су се који ће да дође. Хор је певао тропар. Столице смо по комшилуку позајмљивали... А сад нас избегава

један голотрби прота. То сам дочекала.

РАБИН: Било па прошло Катице. Било па прошло. Ко зна шта нас још чека.

ТАМНАВАЦ: Биће опет, чика Мошо, видећете. Биће опет.

КАТИЦА: Дај Боже. Ајд да почнемо.

ЖИВОЈИН: Па како... Жито ми није освештано, колач пресечен...

КАТИЦА: Сами ћемо сине. И жито да освештамо и колач да ломимо, сами ћемо. Можемо ми то, веруј мајци...

(Дечац приђу столу, сви стоје, Катица се прекрсти, сви се крсте, сем Моше Куманудија, Јулија, наравно, католички.)

ЖИВОЈИН: Бата Душо, за астал.

БАТА ДУША: Ма јок море, добро је мени и овде... Ди, бре ја, за...
(Живојин га прекине.)

ЖИВОЈИН: Седај.

(Бата Душа приђе, готово бојажљиво, са нелагодом. Стане поред Катице. Тамнавац се нагиње ка Јулији.)

ТАМНАВАЦ: А какве су овде некад славе биле, моја госпођо Кавран. Прву сам наранцу овде пробао. И патријарх је долазио.

КАТИЦА: Ајд што нема поповског говнета, али где ми је родбина? Где пријатељи? Бар ово што је претекло, што је преживело... Шта

сам дочекала, Боже благи, шта сам дочекала.

ЈУЛИЈА: Некад, Катице, нисте имали Швабицу у кући. Жену Крвавог Алојза. Ја их разумем.

КАТИЦА: Ђути ту. Не квари ми овај свети дан *(Имитира Јулију.)* Швабице... Не квари. Сви су они, из ове куће, само добрим даривани. Сви редом. Само добрим.

(Живојин засеке колач.)

ЖИВОЈИН: Е па, нека нам је сретна слава, да Бог да и Свети Стеван, здравља и мира нашој кући... И нашем народу.

КАТИЦА: И љубави.

(Можда у овој опасци има и мало двосмислице и подтекста. Можда.)

РАБИН: Дабогда.

(Катица се гласно насмеје.)

КАТИЦА: Још нисам славила славу а да ми рабин жито освештава. Само још хоца фали, Шокицу имамо...

(Сви се насмеју.)

БАТА ДУША: Свети Стеване, помози нам да опростимо.

(Катица се још једном прекрсти, Живојин полива колач са вином, сви осим рабина и Јулије певају Слава тебје Христe Боже наши, Живојин подиже колач, окрећу га, пламен свеће осветљава славски хлеб, преко кога се Јулијини и Живојинови прсти сретну и дотакну први пут.)

И роди сина Емануила, Бога же и човека.)

34.

(Гробље. Задушнице. Гробови окићени свећама. Црнине око гробова. Лелек. Живојин испред своје породичне гробнице. Пали свећу у фењеру. Угледа старију жену, у дубокој црнини, како недалеко одатле, безуспешно покушава да упали свећу. Кошава јој се игра са свећом и пешевима капута. По ко зна који пут креше шибицу. Безуспешно. Живојин јој приђе.)

ЖИВОЈИН: Дајте мени, тетка Мело, ја ћу.

(Пружи руку да јој узме свећу, жена се измакне.)

МЕЛА: Да се ниси усудио, барабо. Да се ниси усудио, чујеш шта кажем. Одби, одби, вуцибагино!

(Живојин приметно збуњен.)

ЖИВОЈИН: Тетка Меланија, ја сам, шта вам је... Живојин.

МЕЛА: Да ногом више, овим гробовима, не приђеш, изроде, чујеш. Жена ти се још није оладила, довео си ону швапску полегушу, срам те било. И тебе и Кагицу. Три дана су ону мученицу, држали на Теразијама, на ужету, са његовом профукњачом си се саживео. Отац ти се, покојни, у гробу преврће.

ЖИВОЈИН: Смирите се, шта вам је...

(Мела све гласнија, све више пада у ватру, људи се полако окрећу према Живојину и Меланији.)

МЕЛА: Нема куће коју у црнину нису обукли, она и онај њен Луцифер, једне куће у Београду нема, срам те било. Ти Рајић. Ниси ти ни прошао поред Рајића, Изродине. Ниси ти Живојин, Изродин си ти.

(Живојин одлази журно. Меланија виче за њим, цело гробље сад већ потпуно заокупљено њеном виком.)

МЕЛА: Мајци да кажеш да ми на праг више не закорачи. За века. Срећом, па се, Изродине, сестре и сестрићи не бирају.

(Живојин журно граби ка излазу, алејом пуном врана. Брије север. Цело гробље прати Живојина погледом. И мртви.)

35.

(Ноћ. Живојин улази у кућу. Скида шињел, Бата Душа му скида чизме. Показује му прстом да буду тихи. Живојин уђе у салон. У великој фотељи спава Јулија. Око ње, у њеном крилу, са главама на њеним раменима, поспали Дуња, Светозар и Богдан. Живојин приђе, на прстима, поправи мало, тегет зелено каро ћебе, којим су сво четворо покривени. Седне преко пута уснулог квартета. Дуго их гледа. Баш дуго.)

36.

(Кућа Рајића. Рабин Моша Кумануди седи за столом, пише. Бата Душа стоји, у чарапама, дакако, Љубинка шета, па стане.)

КАТИЦА: У присуству господина Моше Куманудија, рабина београдског, породичног пријатеља и Душана Поповића, из Попучке...

БАТА ДУША: Срез ваљевски.

КАТИЦА: Срез ваљевски и Господа Бога, као сведока, при здравој памети, остављам ових неколико реченица, као последњу вољу. Од имовине немам ништа. Кућа у Крунској улици, број четири, још од смрти мога супруга Богдана у српско-бугарском рату 1885. године, вољом мог покојног свекра Живојина Рајића, припада мом сину, такође Живојину. Сву имовину, донету у мираз а која се састојала од шездесет великих, наполеон дуката, накита, четрнаестхиљада динара у обвезницама и новцу, плац од два хектара на Возаревом крсту и гарсоњеру на Обилића венцу двадесетједан, продала сам својом вољом, за ситна јаја, кукурузно брашно, обран сир, пасуљ и нешто меса, што свињског, што живинског, што сушеног, што свежег. И није ми жао. Деца се, данас, сиграју по авлији. Сине мајкин. Деци о Љубинки да причаш свакодневно. Њихова мати није жена, она је светица. Она је лепота, она је доброта,

она је поштење, она је снага, она је храброст. Ја такву снају не знам, тако ми Христа, чиме сам заслужила и ја се скором сусрету са њом унапред радујем. Сваки дан, мили сине, понешто о мајци. Баш сваки. Сине мој. Људи проведу живот, тражећи живот и у потрази за љубављу. Окрени се животу, имаш право на то, имаш право на нову љубав, чедо моје. А мени се чини да ти је она ту, на дохват, пред носом. Нека ти ова сумња буде мој последњи поклон и мој аманет, мили мој сине. Живи, Живојине. Доста си био Војин, Живојине. Сад живи. Катица Рајић, удова покојног Богдана, стави данашњи датум и потпишите обојица.

37.

(Двориште Рајића куће у Крунској. Живојин износи два велика кофера.)

БОГДАН: *(Излази са оцем, отима му кофер из руке.)* Немојте, отац, молим вас.

(Из куће изађу Катица, држи Дуњу у наручју, Светозар се држи баби за сукњу. Бата Душа стане по страни.)

КАТИЦА: *(Бата Души.)* Изгледа да сам требала да умрем који дан раније. Да будала прочита оно.

(Бата Душа јој намигне значајно. У поверењу.)

БАТА ДУША: Прочитала... Мислим, како ви оно рекосте, будала. (Јулија стоји, не говори. Напокон.)

ЈУЛИЈА: Ушла сам празних руку, а пратите ме као удавачу...

(Живојин износи још два коферица.)

ЖИВОЈИН: То су Љубинкине ствари... Деца су тако хтела... Пристају вам. А и мати... И ја.

(Поново тајац.)

СВЕТОЗАР: Отац, молим вас...

(Живојину кнедла у грлу. Кнедлестина.)

ЖИВОЈИН: Мора тако, сине...

(Катица иде за Живојином.)

КАТИЦА: Немој сине, још има времена...

ЖИВОЈИН: Мајко...

(Јулија узима Дуњу у наручје, љуби је, плаче кришом.)

ДУЊА: Па ти плачеш...

ЈУЛИЈА: Ма какви... Ветар...

(Јулија даје Дуњу Катици, клекне, љуби се са дечацима, они је стискају, не дају јој да устане, Јулија безуспешно покушава да их се ослободи. Живојин покушава да буде отресит.)

ЖИВОЈИН: Идемо.

КАТИЦА: Немој, синко...

ЖИВОЈИН: Два месеца нам нико није прешао праг... Бога назвао на улици. *(Бата Души.)* Носи ово у

ауто и кажи шоферу, ако још једном загурби, одраћу га...

БАТА ДУША: Стараћу се. Госин мајоре... Трипут мери, једном сеци...

(Живојин плане.)

ЖИВОЈИН: Марш, марво сељачка, оћу и теби да се правдам... Марш!

(Излазе из дворишта. Катица брзим покретом руке прекрсти Јулију. Живојин и Јулија излазе. Јулија се још једном окрене. Махне. Деца плачу.)

КАТИЦА: Мир. Нећемо циркус на шору. Јесте Рајићи ил сте Плачковићи...

(Брада јој дрхти. Бата Душа се врати. Звук аута удаљава се полако.)

КАТИЦА: *(Бата Души.)* Ви мушкарци баш знате да будете будале, Поповићу, баш знате.

(Богдан потрчи за аутом. И трчаће до изнемоглости.)

38.

(Кућа Рајића. Катица и Бата Душа.)

БАТА ДУША: Нећу, госпоја, ни да слушам, грешно је то што оћете да урадите... Брука.

КАТИЦА: Ниси ти, Бата Душо, разумео... Нећу ја себи да прекраћујем, далеко било... Жао је мени што идем. Хоћу само да се ура-

ди како кажем. Баш све. Зато си ми ти одговоран. Све ти ту пише, ко да ме носи, да ми случајно онај говнар, прота Баровић, не чита опело, Богдан да носи крст, шта да ми се обуче, ко где да стоји на сахрани, све ти је написано. И да нико не лелече и не кукумавчи. Јел обећаваш?

БАТА ДУША: Знам госпоја, ал како знате... Не разумем...

КАТИЦА: Не знам како знам, ал тако је и моја мати... Знала је и дан и сат кад ће склопити очи. Мела, моја сестра, кад уђе у кућу, лично да је најуриш. Јел договорено?

(Бата Душа ћути.)

КАТИЦА: Јел реч, Бата Душо, све ти ту пише... Писмен си, то знам. Јел реч?

(Пружа му руку.)

БАТА ДУША: Да неко зна кад ће да мре... Уби, не схваћам.

(Прихвата Катичину руку.)

БАТА ДУША: Реч.

(Катица наспе ракију у две чашице.)

КАТИЦА: А сад да наздравимо. *(Куцну се.)* Живели. Ви који остајете.

39.

(Мађарско-српска граница. Јулија и Живојин стоје једно насупрот другом. Ћуте. Гранична рампа у позадини и мађарски граничари.

На јарболу застава нове мађарске државе. Живојин покушава да упали цигарету. Баш мушки. Упаљач, као за инат, неће... Ћуте. Напокон, Живојин проговори.)

ЖИВОЈИН: Одавде ћете лако до Пеште... Или до Беча?

(Као да покушава да сазна, где вас чека муж...)

ЈУЛИЈА: Да...

(Заћуте поново...)

ЈУЛИЈА: Лако је сада... Баш лако... До Пешете или Беча, мислим... Лако. Збогом.

ЖИВОЈИН: Сачекаћу, ипак, да пређете границу. Крените.

ЈУЛИЈА: Не. Ви пођите први.

(Тишина.)

ЈУЛИЈА: Хвала на свему... Од срца.

(Речи излазе као бодљикава жица из руку логораша. Цепажу месо, уз обиље крви.)

ЖИВОЈИН: И вама хвала... Знам за све... И храну... И за Богдана... Ништа ја вама не замерам. Немојте ни ви мени, молим вас... Морам.

(Јулија клима главом.)

ЈУЛИЈА: Све је у реду... Заиста. Чувајте децу.

(Дубоко удахне резак ваздух. Заћуте поново.)

ЈУЛИЈА: Језус Марија, како ће ми недостајати...

40.

*(Окрене главу, као да се сти-
ди замагљених очију. Буте дуго.
Живојин пукне прстима, војник
притрчи, салутира.)*

ЖИВОЈИН: Куфере.

*(Војник узме кофере и носи према
рампи. Живојин приђе подофициру.)*

ЖИВОЈИН: Госпођа је аустроу-
гарска поданица. Нема документа.
Пустите је.

*(Подофицир салутира и без речи
се склони у страну.)*

ЈУЛИЈА: Па...

ЖИВОЈИН: Чувајте се.

*(Јулија стоји, као да чека још
коју реч. Онда се осмехне.)*

ЈУЛИЈА: Нека вас Бог чува. Са
срећом Живојине.

ЖИВОЈИН: Збогом.

ЈУЛИЈА: Збогом, Живојине...

*(Напокон закораче. У супрот-
ним смеровима. Јулија прелази гра-
ницу Нове Хунгарије, Живојин већ
на територији своје нове, вели-
ке Отаџбине. Удаљавају се. Онда
Живојин застане. И Јулија. Леђима
окренути једно другом. Стоје. За-
тим се као по команди, истовреме-
но окрећу и корачају једно ка другом.
Све брже. Дефинитивно и неопози-
во. Срећу се, напокон, на ничијој
земљи, заустављају једно наспрам
другог и дуго, дуго љубе, наочиглед
збуњених мађарских и српскохрват-
скословеначких граничара.)*

*(Официрска кантина. Као тор-
надо улеће Тамнавац, прилично
пијан, театарлно, попут свих људи
под алкохолом, кида са себе ордење,
трапаво отпасаује сабљу.)*

ТАМНАВАЦ: *(Извацује у даху.)*
Јебеш ми матер, ако је то истина,
макар три пута био краљ... Не могу
да верујем, не... Боље да се ја посе-
рем на ово ордење и сабљу, него они
да серу. Александре Карађорђевићу,
семе ти јебем Трумбићевско, оно
илирско...

ГЕНЕРАЛ СЕДЛАРЕВИЋ: Капе-
тане, ја вас опомињем...

(Живојин приђе Тамнавицу.)

ЖИВОЈИН: Шта ти је, бре, шта
дивљаш, ко да ти сере по ордењу?

ТАМНАВАЦ: Долазе, бре...

ЖИВОЈИН: Ко долази? Господи-
не ђенерале, ко долази?

*(Седларевић окрене главу на дру-
гу страну.)*

ТАМНАВАЦ: Говна швапска до-
лазе. Исти они што су челиком ку-
пали по Србијици, сад ће да вам
командују...

ЖИВОЈИН: *(Више за себе, али
ипак довољно гласно.)* Значи, на то
је војвода Бојовић мислио, кад је...

ТАМНАВАЦ: Издат је указ, сва-
ки швапски официр, који има пра-
во да буде поданик Карађорђевића
круне и нове државе, може да се

врати у војску, са чином више, еј, са чином више.

ГЕНЕРАЛ СЕДЛАРЕВИЋ: Велика смо држава, браћо, треба нам и велика војска. И школовани официри...

(Један од официра, журним кораком напусти кантину.)

ЖИВОЈИН: Кад ступа на снагу?

ТАМНАВАЦ: *(Очајан.)* Од сутра, бре. Од сутра.

ЖИВОЈИН: Ма немогуће... Не би Аца...

ТАМНАВАЦ: Рачунајте, господо, да је аустроугарска багра у наредних пет дана опет у Београду, Шапцу, Ваљеву и Нишу. И раније.

(Официри гласно негодују.)

ГЕНЕРАЛ СЕДЛАРЕВИЋ: Господо, то су наша браћа...

ЖИВОЈИН: То не може да буде...

(Конобар Влада отпаше кецељу, заједно са сервијетом, баци је на билијарски сто.)

КОНОБАР ВЛАДА: Ви господо, како оћете и како морате. Влада Радишић, неће.

(Изађе из кантине, праћен неколицином официра.)

ГЕНЕРАЛ СЕДЛАРЕВИЋ: Али господо официри, покажите великодушност победника... Та то су нам браћа. Рођена браћа.

41.

(Ноћ. Рајића кућа. Катица у спаваћици, на врховима прстију, долази до дечије собе у којој спавају дечаци. Кроз отишкринута врата, види Јулију надвијену над Светозаревим креветом. Покрије уснулог Рајића, ушушка Богдана и седне у фотељу, са књигом у руци. Катица полако затвори врата, погледа у небо, намигне. Покаже прстом на горе.)

КАТИЦА: Сад може, плавооки. Хвала ти. Сад.

(На прстима оде ка својој соби.)

42.

(Рано јутро. Јулија спава у својој соби. Дуња јој приђе, у спаваћици је, боса. Јулија се прене.)

ЈУЛИЈА: Шта је. *(Подигне покривач.)* Ајде, упадај.

ДУЊА: Не могу да пробудим баку.

43.

(Гробље. С криком узлеће гавран и кружи над главама Живојина Рајића, његове деце, Јулије, Бата Душе и свештеника који мрмља опело, надвоје-натроје. "Мутно је небо сво". Сахрањују Катицу Рајић. Нигде никог. Тако ће сва Катичина брига и аманет Бата Души, ко ће где стајати, ко носити барјаке а

ко венце, постати сасвим бесмислена. Свештеник, завршивши, бацаи груменчић земље на Катичин сандук и одлази журно – као да се плаши да га неко не види. Два гробара хватају сандук, са намером да га убаце у гробницу. Стани, одјекне гласина, чија се неопозивост не доводи у питање. Гробари стану. Сви се окрену. Алејом, према гробници породице Рајић, журно граби крепак старац у пратњи ађутанта.)

ТАМНАВАЦ: (Са неверицом.)
Краљ Петар, бре... Чича Пера.

КРАЉ ПЕТАР: (Извињавајући се. Живојину.) Тек сад су ме обавестили.

ЖИВОЈИН: Височанство.
(Наклони се.)

КРАЉ ПЕТАР: Е мој Београде.
(Потпуно резигниран.)

(Свештеник који је читао опело, кад види ко долази Катници на сахрану, врати се, корачић по корачић и стане по страни.)

БАТА ДУША: (Попу, кроз зубе.)
Марш, да те не видим. Сиктер.

(Поп се поново изгуби, овај пут нетрагом.)

КРАЉ ПЕТАР: Овакву жену... Е, мој Београде. Цео Београд је требо да је испрати. Цео. Школе да доведу. (Ђуте. Гробари упитно погледају Живојина, овај потврдно климне главом. Убацују сандук са покојницом у гробницу. Тајац, све док живот не победи.)

КРАЉ ПЕТАР: (Покаже главом на Јулију, тихо Живојину.) Ово је она?

(Живојин климне главом.)

КРАЉ ПЕТАР: Лепа... Људски лепа.

(Тишина. Ветар.)

КРАЉ ПЕТАР: То баш озбиљно?
(Живојин опет главом потврди.)

КРАЉ ПЕТАР: (Више за себе.) Ко Лаза... Лазаревић. Сјајна приповетка. Знаш "Швабицу".

(Живојин се осмехне кисело.
Опет потврди главом.)

ЖИВОЈИН: Горе височанство.
Много горе.

(Ђуте. Сви. И Катница. Вране слећу на костурницу. Јато врана. Док једна не слети краљу на раме.)

ТАМНАВАЦ: Иш, проклетиње!
Иш...

(Вране као да не хају превише.)

ТАМНАВАЦ: Јесте приметили да у Београду нема више ни врабаца, ни славуја... Голуба ниједног... Од ових проклетиња су побегли...

КРАЉ ПЕТАР: Небо зна да се зацрни од њих... Као да, далеко било, неко зло слуте.

(Поново зађуте сви. Деца се премештају са ноге на ногу. Живојин упитно погледа у краља.)

КРАЉ ПЕТАР: Хајдемо децо... Београде, Београде.

*(Ко се разуме, препознаће у ово-
ме и прекор и презир и претњу. По-
лако одлазе гробљанском стазом.
Вране над њим. Провејава. Вра-
не на породичној гробници Рајића
фамилије.)*

44.

*(Железничка станица. Гужва. Лу-
па вагона, писак локомотиве, блех
музика, метеж... Неколико људи у
готово неформалној врсти. Гене-
рал Седларевић испред њих.)*

ГЕНЕРАЛ СЕДЛАРЕВИЋ: И за-
то вам и ја, не само у име његовог
величанства, краља Александра
Карађорђевића, него и у своје лично
име, поручујем, добродошли, браћо
рођена, добродошли у своју државу,
у своју престоницу, међу своје. Ово
је ваш град, ово су ваши булевари,
овде сте међу својима, са једнаким
правима као било који становник
Београда. И зато поново кличем,
добродошли јунаци, да заједно гра-
димо државу о којој су наши оце-
ви и дедови, са сетом, могли само
да маштају а коју смо створили
милошћу божијом, заједничким
жртвама и мудрошћу нашега
краља. Живео нам наш Александар
Карађорђевић Ујединитељ, живела
нам наша Краљевина Словенаца,
Хрвата и Срба.

(Живела, одјекне пероном.)

ГЕНЕРАЛ СЕДЛАРЕВИЋ: Го-
сподо, сада ћете бити прозвани. Ка-
петане, прозови!

*(Изађе Тамнавац. Потпуно
другачије расположен од генерала,
са потпуно другом емоцијом према
придошлицама.)*

ТАМНАВАЦ: У врсту збор! Шта
је ово, ватрогасно певачко друштво,
бања за нероткиње. Јел ово војска
или друштво филателиста. Мирно.
Реч да не чујем. Јел јасно? Не чујем,
јел јасно?

*(Генерал Седларевић се дискрет-
но накашљава. Тамнавац не хаје
превише.)*

ТАМНАВАЦ: Чујеш ти шта ја
питама – Јел јасно?

*(Јасно, одјекне пероном. Генерал
се поново накашље.)*

ТАМНАВАЦ: Кад прозовем, оћу
да чујем чин, одсечно војнички. Ис-
пред су кола која ће вас одвести до
команде града. Ту, по чиновима и
специјалностима добијате ваша но-
ва радна места. *(Иронично.)* И нове
униформе. Ваљда ће вам се допасти.
Желимир Петрас.

ПЕТРАС: Овдје. Мајор Желимир
Петрас.

ТАМНАВАЦ: *(Оштро.)* Иступи.
(Петрас иступи, један корак.)

ТАМНАВАЦ: Понови!

ПЕТРАС: Мајор Желимир Пе-
трас. Присутан.

ТАМНАВАЦ: Леон Дробник.

(Дробник искорачи и стане поред Петраса. Сећа ли се ико адвоката који је бранио несрећну Љубинку.)

ДРОБНИК: Капетан Леон Дробник. Присутан.

ТАМНАВАЦ: Карл Мениге.

(Танак цвикер на подугачком носу. Носоња искорачи.)

МЕНИГЕ: Натпоручник Мениге Карл. Овдје.

ТАМНАВАЦ: Алојз Кавран.

(Из врсте, гордо искорачи, помало измењеног лика, са педантно фазонираним брадом и брчићима, нама добро знани судија Смрт.)

АЛОЈЗ: Сатник Алојз Кавран. Овдје. Пуковник Алојз Кавран, испричавам се.

ТАМНАВАЦ: Надесно. Маршевским кораком, напред марш.

(Придошлице слушају команду. Пролазе поред дечака и девојчице у народној ношњи, са погачом и сољу у рукама.)

ГЕНЕРАЛ СЕДЛАРЕВИЋ: Чекајте, господо... Браћо. Хлеб и со. Наша традиционална, словенска добродошлица... Музика!

(Музиканти засвирају. Лимени дувачи. Марш одјекне пероном.)

45.

(Кошутњак. Брисани простор усред шуме. Праскозорје. Иње се цакли на земљи и пуцкета под офици-

цирским чизмама. Препознајемо Петраса, Дробника, Живојина и Тамнавца, али ту су још неколико људи. Официр у српској униформи, приђе Тамнавцу и Петрасу. Зовимо га Рус.)

РУС

Гаспада, још има времењи, једно извињење, всјо будет како треба.

(Погледа у Тамнавца и Дробника, ови ћуте.)

ЖИВОЈИН: Дајте, бре, људи, шта вам је... Па нисте деца.

(Тишина. Рус отвори кутију са пиштољима, Тамнавац бира први.)

РУС

Госпада, још ајин раз, пружите руке један другом.

(Нико не одговара на руску понуду за миротворењем.)

РУС

Харашо. Почнемо онда. Давајте...

(Петрас и Тамнавац леђима окренути један другом. Корачају у супротном смеру. Стану, окрену се. Гледају, на моменат, један у другог. Петрас је нервознији, пуца брзо, еполета са Тамнавчевог рамена одлети у вис, покидана метком. Тамнавац се осмехне, нишани полако. Шара по Петрасу, међу очи, у прса или у уста лајава... Петрас се зноји, приметан страх у очима.)

ЖИВОЈИН: Немој, Мијате...

(Тамнавац подигне пиштољ високо, опали. Врана, погођена, пада

са дрвета. Лапара крилима вртећи се у круг по залеђеном снегу. Петра-су, низ ногавицу, цури млаз мокраће. Снег, издајник, полако се, око његове ноге, боји у жуто. И у црвено, тамо где управо крепава погођена врана.)

46.

(Кућа Рајића. Живојин и Јулија. Он је љуби, она се мазно измиче.)

ЈУЛИЈА: Мани ме. Бата Душа...

ЖИВОЈИН: Бата Душа је у чаршији.

ЈУЛИЈА: Деца ће банути...

ЖИВОЈИН: Неће.

(Она полако попушта, као на-сип код Обреновца... Неко снажно залупа на врата. Па поново. Упорно баш.)

ЖИВОЈИН: (Љут.) Баш да видим ко је... Сад ћу му...

(Изађе срдит. Враћа се после пар тренутака. Пружа писмо Јулији.)

ЈУЛИЈА: Ко је то био?

(Јулија уплашена. Још један доказ непогрешивости тезе о женској интуицији.)

ЖИВОЈИН: Курир из Војног суда.

(Она узима коверат, отвара га, рука одаје немир и страх. Чита. Живојин као риба у врши. Тишина. Време је већ, да Живојин Рајић купи нови стајаћи сат са клатном.)

ЖИВОЈИН: Шта је...

(Пауза.)

ЈУЛИЈА: Ништа...

(Пауза.)

ЈУЛИЈА: Алојз је у Београду.

(Живојин гледа кроз прозор.)

ЖИВОЈИН: И?

ЈУЛИЈА: Тражи да се видимо.

ЖИВОЈИН: И?

ЈУЛИЈА: И ништа. Нећу отићи.

(Живојин јој приђе, гледа је у очи, мирно јој, као студент треће године сликарства, проучава лице. Ђути. Напокон проговори, мирно, као да се обраћа детету.)

ЖИВОЈИН: Наравно да хоћеш.

(Грана лупка о шалукатру. Гракћу вране, које ће у овој драми свакако бити на списку лица.)

47.

(Кабинет војводе Бојовића. Живојин и Тамнавац у ставу мирно, са шапкама у рукама, један крај другог, војвода се, као кобац, устремљује на њих, црвен у лицу, љут као теријер.)

ВОЈВОДА: (Урла, вратне жиле као конопци у фискултурној сали.) Ни реч! Ни слово, семе вам јебем, да вам јебем. На шта сте мислили...

ЖИВОЈИН: Господине војводо...

(Војвода му приђе, унесе му се у лице.)

ВОЈВОДА: Ни реч, Рајићу, ни реч! Јебо вас Бајрон и Пушкин. Љермонтов вас јебо.. Па ово је, бре, двадесети век. Униформе ћу да вам скинем, не по чин, уноформу.

ТАМНАВАЦ: Уз дужно поштовање, господине војводо...

ВОЈВОДА: Ко ти дозволио да говориш, ни реч, ни словце, чујеш, ни словце. Нисте прешли Албанију и Кајмакчалан, да вас сад, овде, швапска фукара убија на кућном прагу. Или да робијате због маџарске и аустријске курајберије. Ви сте, бре, српски официри и интелектуалци. И откуд сад тај идиотлук у Београду? Рајићу?

ЖИВОЈИН: Дошао је са руским и аустријским официрима, господине војводо. Још док сам ја био у Бечу, они су се тукли у Бечкој шуми, Фрања је убијао због тога.

ВОЈВОДА: *(Иронично.)* Јел. Па што из Беча нисте донели рецепт за сахер тарту, семенку вам јебем, што партитуру за Севиљског берберина, него двобој. Мало смо гинули. На робију ћу ја вас. Неће вас спасити ни ране ни чиновни, ни то што вам знам родитеље... Што сам вам знао родитеље.

ТАМНАВАЦ: Псово ми је српску матер.

ВОЈВОДА: Куш! Ни реч, ни словца! Он теби српску матер, ти њему хрватску и шамарчину, па крај... А не на двобој.

ТАМНАВАЦ: Реко ми је, говно српско, свињарско и опсово децу. А ја, кад сам се вратио, нисам затеко ни миша у дувару.

ВОЈВОДА: Знам.

ТАМНАВАЦ: И он је мене изазвао а не ја њега.

ВОЈВОДА: Па што си прихватио?

ТАМНАВАЦ: Ошино ме рукавицом пред пуном кантином. И пред Русима.

(Тишина. Као да се и војвода мало издувао.)

ЖИВОЈИН: Шта ће они овде, чика Петре?

(Пауза. Дуго.)

ТАМНАВАЦ: Ја се за ово нисам борио.

ЖИВОЈИН: Ни ја.

(Па опет тајац. Па војвода опет плане.)

ВОЈВОДА: Нисам ни ја, Рајићу. Нисам ни ја. Није нико!

ЖИВОЈИН: Па зашто онда, чика Петре?

(Тишина. Тајац. Мук. Да има мува, чуле би се.)

ВОЈВОДА: Рајићу, како напредује Војномедицинска академија?

ЖИВОЈИН: Одлично, господине војводо. Хирургија и ортопедија формирана, за пар дана интерно,

Бог благословио ове Русе, сјајни су доктори...

ВОЈВОДА: Добро. Држи то по доком. *(Сад већ потпуно смирен.)* Ајде што овај загула *(Показује на Тамнавца)*, али што ти Живојине, том се колачу од тебе нисам на дао. Чујем ли још једном само, не о двобоју, да је неко мрко погледао Швабу, летеће перје. Марш напоље, обојица!

48.

(Кафана. Од бољих. Јулија и Алојз Кавран, седе у углу. Као прави брачни пар. Петар се нагне ка жени, покуша да је ухвати за руку. Јулија и даље у капуту, са рукавицама на рукама, измакне руку и стави их у крило.)

АЛОЈЗ: Ја сам се у ову касабу, коју сам завио у црно, вратио само тебе ради.

ЈУЛИЈА: Боље да ниси...

АЛОЈЗ: И ништа ти не замјерам, ама баш ништа, теби се и нема што пребацит, све што си чинила, чинила си да преживиш, нит ти што замјерам, нити ћу ти ишта икада споменут, разумијеш. Од сад си поново моја и од сад те ја поново чувам...

ЈУЛИЈА: Онако како си ме чувао на Леополду... Док си испловљавао без мене...

АЛОЈЗ: Капетанско ђубре није хтело да стане.

ЈУЛИЈА: Ма дај...

АЛОЈЗ: Ја са тог усраног брода нисам скочил, само јер су ме три клипана држала. Само зато, госпођо Кавран. Само због тога.

ЈУЛИЈА: Још само да ја у то поверујем. И немој ме више звати госпођо Кавран, молим те.

АЛОЈЗ: Колико ја знам, ти си још увијек, госпођа Кавран. И ја те, госпођо Кавран и даље волим.

(Махне конобару. Њих двоје ћуте. Као да су потрошили речи.)

АЛОЈЗ: Превише... Те волим.

(Конобар доноси Алојзу још један коњак, Јулија нервозно врти прамен косе испод шешира.)

АЛОЈЗ: Не знам ти ни тај шешир... Ни бунду...

(Ђуте опет.)

АЛОЈЗ: Јулија... Идемо, молим те...

ЈУЛИЈА: *(Беспоговорно.)* Не.

АЛОЈЗ: Ја сам их овдје, вјешао као божићне украсе. Вратио сам се ту, гдје ме свака улична битанга може устријелит као псето. Ако то није доказ љубави, ја онда доиста не знам што је. Уосталом, ти си и даље моја законита супруга.

(Устане енергично, попије коњак наускап, императивно, беспоговорно каже.)

АЛОЈЗ: Диж се, идемо дома!

49.

(Јулија седи као закивена. Скида рукавице, гужва их по рукама.)

ЈУЛИЈА: Нећу!

(Он је ухвати за руку, повуче је грубо.)

АЛОЈЗ: Диж се...

(Она устане, стиснуте песнице стави му на прса.)

ЈУЛИЈА: Сад ме добро слушај, Алојзе Кавран. Добро. Готово је. *(На слокове.)* Го-то-во.

(Ритмично га песницама лупка по прсима, да утуви.)

АЛОЈЗ: Ти си још увијек моја жена.

ЈУЛИЈА: Престала сам да ти будем жена кад си пуцао на дете...

АЛОЈЗ: Ма дај, не буди патетична...

ЈУЛИЈА: Престала сам да ти будем жена кад си обесио ону несрећницу. Да, и престала сам да ти будем жена кад си остао на броду. *(Погледа га право у очи и саопшти му најледеније, полако и натенане, као да ужива у томе.)* И престала сам, Алојзе, да ти будем жена, кад сам се заљубила у другог. И хоћу развод.

(Излази из кафане.)

АЛОЈЗ: Преко мене мртвог. Само преко мене мртвог, католикиња...

(Кућа Рајића. Јулија, Живојин и Тамнавац седе за столом. Неколико дебелих књижурина, отворено... Леже на столу.)

ЈУЛИЈА: Не могу да верујем?!

ТАМНАВАЦ: Ти католикиња, он католик, разумеш... Руке везане.

ЖИВОЈИН: Чекај, шта ти хоћеш да кажеш, да не постоји начин да се она разведе од њега. Па ово је двадесети век.

ТАМНАВАЦ: Како, бре, не разумете... Обоје су католици, развод је искључен. Немогућ.

ЈУЛИЈА: Али он је злочинац, он је...

(Тамнавац је прекине.)

ТАМНАВАЦ: Он је твој законит муж.

(Јулија заплаче.)

ЈУЛИЈА: Али нас више ништа не везује... Одвојени смо месецима, ја га... Нас више ништа... Та ја га презирем, мрзим... Помози, Мијате, молим те.

ТАМНАВАЦ: Где сте се венчали?

ЈУЛИЈА: У Бечу.

ТАМНАВАЦ: Не вреди... Једино у Беч, па тамо. И то само грађански брак, ако сте га склапали.

ЈУЛИЈА: *(Очајна.)* Не.

ТАМНАВАЦ: Према Версајском уговору, нове државе преузеле су све правне стандарде држава на

чијим су територијама формиране. Разумете?

ЈУЛИЈА: Господе.

ТАМНАВАЦ: Значи, ти и он сте и пред црквом и пред обе државе законски супружници.

ЖИВОЈИН: Честитам.

ЈУЛИЈА: И шта сад то значи?

ТАМНАВАЦ: То значи да господин Алојзије Кавран, ако оће, може да дође са жандармима по тебе.

ЈУЛИЈА: Исусе...

ТАМНАВАЦ: Тако каже закон. А закон је ту, госпођо Кавран, да се поштује и да се крши. *(Намигне јој.)* Колко ја знам, има неко и да стане пред те жандаре, јел тако бата Живојине... Јаче је село од сватова... Море, кој му јебе швапску матер... Извињавам се.

50.

(Иста кафана у којој су раније седели Алојз и Јулија, исти сто. Само су, овај пут, ту Живојин и Алојз. Доста чаша пред њима. Празних, дакако.)

АЛОЈЗ: *(Шапатом, оштро.)* Она је моја, моја и ви ми ју морате вратити. Морате!

ЖИВОЈИН: Нисам ја, од вас, позајмио фајерцајг, господине... Па да вам га враћам.

АЛОЈЗ: Каже се, па да вам враћам, господине пуковниче. Тако

се каже, мајоре Рајићу. Ви је морате вратити. И из моралних и правних аспеката, ви сте то дужни.

(Пали нову цигарету, чеше се по бради.)

ЖИВОЈИН: Ништа ја вама не дугујем, господине сатниче. Ама баш ништа. Оппростите, баш ништа не дугујем, господине пуковниче. И мислите ли да ће вас та брада сакрити од Београђана?

АЛОЈЗ: Господине мајоре, ја сам у Београд дошао својом вољом. А свој посао, као часник аустроугарског *(Нагласи.)* царства, обављао сам часно, поштено и принципијелно. И као часник и као судач пријеког суда.

ЖИВОЈИН: Колико су ти ваши принципи тешки у угљу? Пар кила... Колко стане у џакче.

АЛОЈЗ: Ја, мајоре, нисам писао молбу вашој новој држави. Ја сам учтиво замољен да се прикључим. Учтиво. Једино на чему сам ја инзистирао је, мајоре, да то буде Београд.

(Испије шприцер, махне конобару.)

АЛОЈЗ: Схваћате?

ЖИВОЈИН: Само ме ова униформа спречава да вам сад ишчупам гркљан, господине сатниче.

(Алојз се презриво насмеје, устане, намести сабљу око паса. Устане и Живојин. Осмехују се један другом, неко га гледа са стране, мисли да

*присуствује разговору двојице при-
стних пријатеља.)*

ЖИВОЈИН: Само заклетва дата
мом краљу, спречава ме, да ти сад,
овде, поједем смрдљиво срце, пич-
ко вашљива.

АЛОЈЗ: А сада ћете ме, мајоре
Рајићу, испратит до врата, отворит
ми врата, салутират и поздравит,
онако како правила службе налажу
млађем официру. Јасно?! Ако сте
већ, заклету краљев официру.

*(Тајац у кафани. Ипак су би-
ли гласнији него што су хтели.
Живојин прати Алојза. Кад дођу до
врата конобар Влада прискочи и хи-
тро их отвори. Очито је чуо раз-
говор.)*

КОНОБАР ВЛАДА: *(Иронично.)*
Изволите. Дођите нам опет, судија.

*(Алојз се осмехне презриво и изла-
зи из кафане. Мајор Рајић Живојин
салутира по неосу. Санитетски
мајор Рајић Живојин размишља да
ли да се убије или да умре.)*

51.

*(Живојинова ординација на
Војномедицинској академији. На
столици седи рањени војник. Се-
стра и Живојин га превијају.)*

ЖИВОЈИН: Бићеш ко нов,
Митровићу. Ко нов. Па за два три
дана у Узвеће, кући. Јеси се ужелео
Мачве?

*(Тог трена, као орканчић, у
ординацију улети Јулија. Сестра и
Митровић из Узвећа изађу.)*

ЈУЛИЈА: *(Трепери као јасика.)*
Чујем да си синоћ ишао да се ви-
диш са њим.

(Живојин ћути.)

ЈУЛИЈА: Како си могао,
Живојине?

ЖИВОЈИН: Како знаш?

ЈУЛИЈА: Београд је, ипак, мала
варош, Рајићу. Мала. И?

ЖИВОЈИН: *(Брецне се.)* Шта и?
Кад знаш да смо се срели знаш и за-
што смо се срели.

ЈУЛИЈА: Како си могао?

ЖИВОЈИН: Морао сам. Не раз-
умеш ти то.

ЈУЛИЈА: Шта глупо женско
не разуме, шта си морао... Види
Живојине, ја нисам сименталско го-
вече па да ме распродајете и догова-
рате чија сам. Као меленачку њиву.

ЖИВОЈИН: Он те хоће назад...

ЈУЛИЈА: Па сте ишли да догово-
рите примопредају.

ЖИВОЈИН: А ја те не дам.

ЈУЛИЈА: Еј, па ти си са њим, са
њим, ишао да преговараш чија сам.

ЖИВОЈИН: Он је твој законити
муж. Хоће те назад. Има законско
право на то.

ЈУЛИЈА: Јел ти то, Живојине
Рајићу, мене хоћеш да провериш
или баш силно повредиш...

(Живојин не издржи Јулијин поглед. Окрене главу, она пође, па се заустави у вратима.)

ЈУЛИЈА: Знаш шта, Живојине Рајићу... Биће да сам ничија. Да нећу бити ни његова ни твоја.

(Изађе бесно. Живојин стоји крај прозора, чека да је види. На вратима се појави глава Митровића из Узвећа.)

ЖИВОЈИН: Напоље! Изађи напоље, кад кажем!

52.

(Официрска кантина. Живојин и Тамнавац седе за столом. Крај њих прођу Алојз и Мениге. Било би мртвих кад би погледи убијали. Или бар тешко рањених.)

ЖИВОЈИН: Не знам на шта ће ово да изађе. То тупаво помодарство. Накалемљено. Јуче био још један двобој. Рус и Хрват. Хрват рањен. Ноћас им је војвода Бојовић скинуо униформе. У два јутрос. Обојници. И Хрвату и Русу.

ТАМНАВАЦ: Ма немој. Мало сам разочаран. У Руса.

(Насмеју се обојница.)

ЖИВОЈИН: Деца се по улици играју дуела. Ма, ухватило маха то двобојско лудило. Код нас, све што стиже из Европе, стиже са сто година закашњења.

(Алојз и Мениге поново прођу поред стола. Намерно. Не изостану дрски погледи ни овога пута.)

ТАМНАВАЦ: Шта звераш, који курац... Шта бленеш?

(Кавран и Мениге се праве да не чују. Прођу.)

ТАМНАВАЦ: Вала, брале, и ово је могло да закасни бар сто година. Ово што пролази на свака два минута поред астала.

ЖИВОЈИН: Нећу ја још дуго моћи овако. Ако мени пукне трпило...

ТАМНАВАЦ: Миран, брале...

(Кавран и Мениге поново прођу поред стола и изађу из кантине.)

ЖИВОЈИН: Одакле ја, бре, знам овог носоњу?

53.

(Кућа Арчибалда Рајса. Живојин и четрдесетогодишњи Арчибалд Рајс седе у салону. Гракћу врране.)

РАЈС: Ја оволико врана у свом животу нисам видео. Јуче су нападе човека у Топчидеру.

(“Гофори српски са јак немачки аксент.”)

ЖИВОЈИН: Ужелео сам вас се Арчибалде. Нисам вас видео месецима. Завукли сте се у кућу и ни мацац. Нигде вас нема. Да нисте овде сакрили неку удовичицу, а?

РАЈС: Ма маните ме Шифојин. На ивица сам от разум.

ЖИВОЈИН: У чему је проблем, господине Рајс?

(Споља се зачује тутњава камиона. Чаше заиграју на столу.)

РАЈС: Сфаки божји дан туда па-радира са камиони. Шодер, цигла, цимент... Кроз моја афлија, господин Рајић. Кроз моја афлија. Сваки проклети дан. Зида вила на Дедиње. Па ко још зида усред зима, молим ја фас. Ко? И молим га и претио сам, не фреди. Кућа ми попуцала, погледајте, прст моше да се стафи у зид... Профитер зида палата а најбољи леже на Кајмакчалан и на Видо. Најбољи от вас.

ЖИВОЈИН: *(Правда се.)* Треба времена да се држава доведе у ред... Знате како је.

РАЈС: Па тај вам лиферовао песак са брашно, сирофа кожа за опанци... Него, нисте ви хер Рајич дошли да питате мене за сдрафље... Нисте, нисте...

(Живојин извади фотографију из унутрашњег џепа.)

ЖИВОЈИН: Донео сам вам ово, за вашу архиву.

(Рајс узме фотографију, погледа је.)

РАЈС: Знам овај фото. Село Попучка, срез Ваљево. Знам. Имам копија. Ужас. Мајн гот, како је мени овај човек поснат. Овај Сирано...

овај са цвикер и дугачко нос. Боже, како ми је поснат.

ЖИВОЈИН: А и ја не могу да се отмам утиску да га знам. Ништа, значи имате ово.

РАЈС: Имам. И која регимента и сфи подаци. Датум. Сфе. Још вас нешто мучи, млади пријатељу. Моја Живка, ради код мене, каше фарба на среду. Због Немеце ви сте дошли.

(Живојин ћути. Напокон проговори.)

ЖИВОЈИН: Да.

РАЈС: Није јој лако. Ни мени као Швајцарац није лако... А камоли њој. Она је баш Немеца?

ЖИВОЈИН: Да. Из Баната.

РАЈС: Чујем, имате пуно проблем са њен муш.

ЖИВОЈИН: Имам. И са мужем и са Београдом.

РАЈС: Не дајте се, млади пријатељ. Не дајте. Будите јачи од чаршија. Браните љубав. И од муж и од Београд. Испрсиш се, кажеш, марш. Ако збиља волите.

(Живојин дубоко уздахне.)

ЖИВОЈИН: Жена ми се није охладила, мајка ми је умрла од срамоте и стида, син и унук академика Рајића... Окрећу главу од мене на улици.

РАЈС: Љубав је света, Шифојин. Браните љубав и од муж и от чаршија, расумете. Има и фас у плећа, чујете ли.

(Живојин ћути.)

ЖИВОЈИН: Чули сте, вероватно, и за указ. Имамо озбиљне проблеме са аустроугарским официцима...

РАЈС: Са српски официцири. Сад су и то српски официцири. Un gotes vilen, па ви нисте нормалан народ. Таман кад чофек помисли да вас расуме... Па шта ће вам то, за бошје име. О, господе.

ЖИВОЈИН: Тако мисли скоро цео официцирски кор. Скоро цео.

РАЈС: До јуче они вас фешали и клали. Данас с вама пева иста химна и иста униформа. И још вам командује. Ако неко моше да сведочи о злочини, Рајс може. Имам пуна соба документи. И ви, нажалост, ви мошете сведочити...

(Опет забрундају камиони, часе поново заплешу по столу, једна падне, разбије се. Лустер се зањише, фина прашина пада са плафона... Живојин плане, устане, пође према вратима.)

ЖИВОЈИН: Сад ћу му, сад ћу му...

(Очито да сочна псовка изостаје само из поштовања према Рајсу. Рајс стане испред љутитог Рајића.)

РАЈС: Немојте, господин Рајић, молим вас. То није начин. Управо зато пишем књига о вама. О Срби. О та фаша правдољубива плаховитост. О фаша политичка насови елита. Још мало и готово буде. Зофе се “Чујте Срби”. Да вам, зато што

фас воли и зато што сам вас упознао, неке ствари објасни, разумете?

ЖИВОЈИН: Ако нас је неко упознао, ви сте.

РАЈС: Сат сте опет сами себи непријатељ. Најфећи.

(Камиони и даље упорно ричу.)

РАЈС: Одакле ја знам онај носоња? Е луди Срби, луди Срби. Можда би то био бољи наслов.

(Прашина пада са плафона, лустер се њише, гракћу вране.)

54.

(Кафана. Музика и дим. Добар цигански оркестар. Постратовске курвице са лабавим ластиишима, на гаћама, наравно, женски кикот, ужурбани конобари. Цигани певају “Тужна је недеља”. За неколико спојених столова у централном делу кафане, седе некадашњи аустроугарски официцири. Кавран, Мениге, Петрас, Дробник... Петрасу у крилу седи тек задевојчена Циганчица, он јој држи руку под широком сукњом, шапуће јој нешто, она се смеје гласно. Дечији раскалашни кикот, као виљушка по порцеланском тањиру. Онда Петрас устане и настави да пева “Тужна је недеља”, на мађарском. Добар певач тај Петрас. Живојин и Тамнавац у углу, пристојно припити. За тренутак се кафана утиша, чују се само тамбуре и Петрас. На мацарском,

јebоте... Мениге, носати Мениге, позива конобара, показује на Живојинов и Тамнавчев сто.)

ЖИВОЈИН: Ма одакле ја знам овог носоњу...

ТАМНАВАЦ: Сетићеш се, брале, сигурно...

(Конобар Влада доноси киблу са шампањцем.)

КОНОБАР ВЛАДА: Господа шаљу шампањ.

ЖИВОЈИН: Серем им се у шампањац. Врати.

КОНОБАР ВЛАДА: (Тихо.) Браво. И ја би, госин Живојине, урадио исто. Ко им, бре, јебе швапску матер...

(Окреће се на петама и задовољан, враћа пиће за "ивански" сто. Тамнавац устане. Гласно.)

ТАМНАВАЦ: Музика, вамо. Доста с тим маџарским гњецавим тестом. Марширала, марширала... Краља Петра гарда...

(Оркестар прилази Живојину и Тамнавцу. Очито да се са њима двојицом, у оваквим тренуцима и ситуацијама не полемише. Конобар прилази Каврановом столу, враћа шампањац, овај нешто шапуће Менигеу, устају и прилазе Тамнавчевом и Живојиновом столу. Музике туче Марширала, марширала...)

ЖИВОЈИН: (Збланут.) То је он, бре... То је, брале, он...

ТАМНАВАЦ: Ко он, брале?

(Живојин грозничава претреса џепове, тражи по новчанику...)

ЖИВОЈИН: Са слике, Бата Душине.

(Напокон нађе фотографију у горњем џепу униформе, пружа је Тамнавцу.)

ТАМНАВАЦ: Сваки пут кад видим ову слику мени се убија и плаче. Погле. Он, ко да је био у лову, маму му јебем носату, ко да се хвали ловином. Ко на сафарију.

(Кавран и Мениге приђу до њиховог стола, Тамнавац гледа у Менигеа, фотографија му испадне из руке. Отворених уста блене у носатог Менигеа.)

АЛОЈЗ: Какав је то начин, господо. Пуковнику Каврану нитко не отима музику у кавани. Нитко.

МЕНИГЕ: Господо, значи, наше пиће није довољно добро за вас.

(Живојин буљи у носоњу.)

ЖИВОЈИН: Па то си ти, мајку ти јебем крваву!

(Гура фотографију Менигеу под нос. Овај гледа, покушава да оде, Живојин га ухвати за рукав. Прилази Петрас.)

ЖИВОЈИН: Ти си!

МЕНИГЕ: То нисам ја.

ПЕТРАС: Поручник вели да није.

ТАМНАВАЦ: Погледај мало боље, брале...

АЛОЈЗ: Одговорно тврдим да фотографија оваквог квалитета не

може бит доказ ни на једном суду.
Правом суду.

(Алојз цела фотографију, баци је на под. Мениге се насмеје.)

МЕНИГЕ: Учинило вам се, господо...

ЖИВОЈИН: Ни живог мачета нисте оставили...

ТАМНАВАЦ: Јел вешала купујете код Немаца, или их сами правите, багро крвава.

МЕНИГЕ: Нисам ја пуцао у престолонаследника и трудницу, него ви. Ви!

ДРОБНИК: Господо официри, молим вас...

ПЕТРАС: Бизант је Бизант. Само варвари, лопурде и убојице...

(Живојин потпуно ван себе. Потпуно је сигуран да је Мениге човек са слике.)

ЖИВОЈИН: Па ти си, мајку ти јебем, поред мртве деце пијеш шампањац, маму ти носату јебем... *(Тамнавцу.)* Он је!

(Сад се већ цела кафана скупила око посвађаних официра.)

ДРОБНИК: Господо, молим вас...

ЖИВОЈИН: Децу је вешао и жене а онда се, битанга, сликала поред њих, како пије вино. Прасе су пекли на згаришту.

МЕНИГЕ: Ви сте лажац.

ЖИВОЈИН: Ко је лажов, маму ти јебем носату.

ТАМНАВАЦ: Канда смо вас мало пеглали, сад ћеш вашарити, носоња...

(Скаче преко стола. Почиње жестока туча, као у добром вестерну.)

ДРОБНИК: *(Очајан.)* Господо... Господе!

(Музика још свира оду Краљу Петру. Жене циче, сви се туку. Дебели басиста окрене бас према зиду, штитећи га својим телом. Алојз се рве са Живојином.)

АЛОЈЗ: А то што смо вас убијали, мало смо, колико сте заслужили, лопине прљаве.

ПЕТРАС: Ма опет ћемо, господине сатниче. Поново.

(Велико, кристално огледало расте се у парампарчад, неко пуца у плафон. Једном. Па поново. Кавран вади сабљу, замахује на Живојина, Тамнавац скаче, обара га, Живојин одгурне Тамнавца...)

ЖИВОЈИН: Мени га дај... Мени...

(Несрећни миротворац Дробник, покушава да раздвоји Каврана и Рајића, док не добије по зубима. Одустане на крају. Петрас напада Живојина са леђа, конобар Влада смири га сифоном соде у главу.)

КОНОБАР ВЛАДА: Није лепо двојица на једног. И још са леђа. Није лепо.

(Једна од оних туча након којих у кафани не остане цео ни један

сланик. Музика и даље свира, Дошо Шваба све до Раље, а од Раље, не мож даље. Живојин на Каврану, удара га, овај се некако измигољи.)

ЖИВОЈИН: Балего.

(Кавран вади рукавицу заденуту за појас. Жестока шамарчина свилом по Рајићевом образу.)

АЛОЈЗ: Изазивам вас на двобој, мајоре!

(У кафану улеће војна полиција. Рески збук пиштаљке прекида тучу.)

55.

(Живојинова кућа. Јулија у кревету. Спава. Дуња, уснула, крај ње. Две плаве главе, на везеном, Катичином јастуку, са монограмом. КЧ. Катича Чаратић. Живојин наднесен над њима, будан, дуго гледа Јулијино лице. Она, полако, отвори очи. Гледа га, сањиво. Ђуте.)

ЖИВОЈИН: Знаш ли ти...

ЈУЛИЈА: Знам. А знаш ли ти...

(Живојин потврдно клима главом. Ђуте.)

ЈУЛИЈА: Знаш ли ти да ја више немам ама баш ништа. Ни домовину, ни поштовање, ни... Само тебе. У целом универзуму, само тебе. Немој да би се усудио да ме оставиш, Живојине Рајићу.

(Ђуте поново.)

ЈУЛИЈА: Трудна сам, Живојине.

56.

(Ноћ. Сакривен иза платана, пуковник Алојз Кавран, гледа у прозоре Рајића куће. Зимска месечина, плава и ледена, покаже сузу на лицу. Може ли судија Смрт да плаче због љубави. Изгледа може.)

57.

(Ледено праскозорје у топчидерској шуми. Мраз лепи ноздрве, пара излази из уста. На једној страни мале заравни, Кавран, Петрас и Мениге, недалеко од њих Живојин, Тамнавац и Бата Душа. У цивилу, Милан Ракић, прилази обојици.)

МИЛАН РАКИЋ: Господо, ја вас заиста молим, интелектуалци сте, зрели људи, оканите се ових романтичарских идиотизама, молим вас.

(Тамнавац отвара дрвену кутију са два пиштоља. Живојин и Алојз бирају оружје.)

АЛОЈЗ: Госпон Ракић, овдје сте позвани да свједочите а не да држите лекције из човјекољубља...

МИЛАН РАКИЋ: У реду господо, молим...

(Кавран приђе Живојину. Обраћа се Ракићу.)

АЛОЈЗ: Обојицу вас молим да, уколико погинем, мојим секундантима буде омогућено да безбједно напусте и Београд и Краљевину.

МИЛАН РАКИЋ: Подразумева се.

АЛОЈЗ: И да ми се јемчи чашћу, да ће то, уколико преживим, бити омогућено и мени.

МИЛАН РАКИЋ: И то се подразумева.

(Кавран се окрене Рајићу.)

АЛОЈЗ: Ако ја данас погинем, надам се да ће ваша брига о мојој жени бит доживотна. Да неће завршит на улици... Јулија, мислим. Да ју нећете... И реците јој...

(Живојин га прекине.)

ЖИВОЈИН: Ма дај, човече...

БАТА ДУША: Главама се сигра-те, људи...

МИЛАН РАКИЋ: Уразумите се, господо.

АЛОЈЗ: Можда вас ово инспирира, госпон Ракић, да напишете пјесму. Као Љермонтов “Смрт пјесника”. Нека буде добра, бар као “На Газиместану”. Господин Рајић је све своје стихове написао. Чудо је да Беч толико мрзи нетко тко му поред образовања дугује, ако не љубав, онда бар захвалност.

ЖИВОЈИН: Не мрзим ја Беч, мрзим провинцијалну олош који Беч шаље да убија по Србији.

РАКИЋ

У реду господо, изволите...

ЖИВОЈИН: *(Шапатом.)* Милане, ако ја данас, случајно, пази ми на децу... Мало.

МИЛАН РАКИЋ: Оћу куме, не брини.

(Кавран и Рајић окренути леђима један другом. Ракић почиње да броји, дуелисти се удаљавају један од другог. Кад одброји до пет, Ракић гласно викне.)

МИЛАН РАКИЋ: Моменат, господо.

(Они стану. Ракић приђе Каврану.)

МИЛАН РАКИЋ: Пуцајте у ваздух, господине пуковниче, молим вас. Рајић ће пуцати у вис, ја вам то јемчим, неће ме одбити, кумови смо. Молим вас, господине Кавран, у зрак, имам ли вашу реч.

(Кавран ћути.)

МИЛАН РАКИЋ: Схватићу ово ћутање као пристајање, господине пуковниче. Као ваш пристанак. У реду? У ваздух, тако спашавате и животе и част, обојица. Ово схватам, као пристанак, господине.

(Кавран ћути.)

МИЛАН РАКИЋ: Као пристанак.

(Приђе Живојину.)

МИЛАН РАКИЋ: У ваздух, куме, молим те. Не треба ти говно на души. У ваздух, куме, молим те. И он ће.

(Врати се на средину, настави са одбројавањем.)

МИЛАН РАКИЋ: Шест, седам, осам, девет, десет...

(Снег шкрипи под ногама. Гракћу вране. Кавран и Рајић се гледају у очи. Дуго. Пара из носа, обојици, као пастувима. Може ли се човек ознојити на минус десет. О да. Грашке зноја. Тајац. Па опет врана. Подижу пиштоље, полако, дигну их у висини рамена, у вис. Обојица. Живојин опали у небо. Прасак подере праскозорје, вране се подигну у ваздух, зацрне небо. Кавран гледа у Рајића, полако спушта пиштољ до висине Живојиновог чела. Живојин упитно погледа у Ракића, па брзо врати поглед на Каврана. У очи. Кавран пуца. Међу очи. Тачно између Рајићевих обрва. Живојин пада, танак млаз крви боји снег у црвено...)

МИЛАН РАКИЋ: Али...

(Тамнавац притрчава.)

МИЛАН РАКИЋ: Али...

АЛОЈЗ: Од мене господине Ракић, нисте чули ни ријеч. Нити једну једину ријеч.

МИЛАН РАКИЋ: Доктора, брзо!

ТАМНАВАЦ: Попа, Милане. *(Прекрсти се.)* Био је мртав, пре него што је лицем додирнуо снег.

(Бата Душа скине шајкачу.)

БАТА ДУША: Јаој, куку...

(Стави главу у капу, сакрије лице. Ускомешано јако врана крије зору.)

58.

(Кабинет војводе Бојовића. Тамнавац у ставу мирно. Војвода гледа кроз прозор. Бути.)

ВОЈВОДА: *(Ледено и мирно.)* Иди, раздужи се. Од овог момента више ниси краљев официр... На робију нећу да те шаљем, због тих рана и медаља на теби... И због покојних Живана и Емилије... Срам те било... Марш напоље.

ТАМНАВАЦ: Разумем, господине војводо.

ВОЈВОДА: Напоље.

(Тамнавац поздрави, крене ка вратима, погледа преко рамена. Војвода и даље леђима окренут, зурри кроз прозор. Не окрене се, чак ни кад Тамнавац затвори врата за собом.)

59.

(Ноћ на обали Саве. Мала чикља, вешто веслана, изрони из магле и пристане уз каљаву обалу. Сакривени испод врбе, Мениге, Петрас и Кавран у цивилним оделима и Леон Дробник у униформи. Недалеко од њих, Ракић и Тамнавац. Мијат такође у цивилном оделу. Чамџија баџи ланац, Тамнавац га спретно ухвати. У мали чун се журно укрцавају Кавран, Мениге и Петрас.)

МИЛАН РАКИЋ: По договору, господо, ауто вас чека, чим се ис-

крцате. У селу Таванкут, јавите се локалном жупнику, он ће вас пребацити у Мађарску.

(Дробник и даље стоји на обали.)

АЛОЈЗ: Хајде, Леоне...

ДРОБНИК: Ја остајем.

ПЕТРАС: Не шегачи се, ускачи...

МЕНИГЕ: Улази.

ДРОБНИК: Остајем.

АЛОЈЗ: Глупости.

ДРОБНИК: Ово је друга заклетва коју сам дао. И последња.

АЛОЈЗ: Јеси ли сигуран, капетане...

ДРОБНИК: Сасвим, пуковниче...

АЛОЈЗ: Онда је решено. Идемо.

МИЛАН РАКИЋ: Још само пар речи, пуковниче. Ви сте једна архибитанга. Свиња. Њида. Вуцибагина...

(Кавран га прекине.)

АЛОЈЗ: Госпон Ракић, па ја уопће не сумњам у вокабулар једног српског пјесника... Уопће. Наставите, слободно.

МИЛАН РАКИЋ: Може ли тебе, гусенице губава, ишта да увреди?

АЛОЈЗ: Из српских уста, више не. Збогом.

(Чамац се удаљава, Кавран се осмехне и махне. Тамнавац пали цигарету, гледа за њима. Жбун се размиче, из жбуна провири пушчана цев. Па Бата Душа.)

ТАМНАВАЦ: Спусти пушку, Поповићу.

БАТА ДУША: Укрстио сам га, годин син капетане, уста га јебем швапска.

ТАМНАВАЦ: Спуштај пушку, кад кажем.

(Чамац полако нестаје у магли. Бата Душа и даље нишани, не одустаје.)

БАТА ДУША: Зашто, бре?

ТАМНАВАЦ: Зато, Поповићу, што је дата официрска реч. Пусти их, пизда им матерна говнарска, да их наше очи више никад не виде.

(Бата Душа полако спушта пушку.)

БАТА ДУША: Ће се гледамо, годин син капетане још... Ће се гледамо. Брже него што ти мислиш.

МИЛАН РАКИЋ: Бојим се ја, Поповићу из Попучке, да си ти љуто у праву.

(Бата Душа пљуне на залеђену земљу. Чикља нестаје у савској измаглици.)

60.

(Породична гробница Рајићевих. Јулија и троје деце, огледају се у опленачком мермеру. У камену је, сада већ уклесано, Љубинка Рајић, рођена Пивнички, 1888-1917. Љубинка се осмехује са фотографије у порцелану. Катица, нешто строжија, гледа са своје фотографије. Катица Рајић, девојачко Чарапић,

1859-1918. Између ових двеју фотографија, дрвени крст, на коме пише Живојин Рајић, 1883-1919. Шамара гробљанска кошава. Хладно као на гробљу. Јулија грли децу, покушавајући, колико-толико да их заклони од ветрине. Лелујају пешеви капута. Провејава. Споредном

алејом, у самом рубу гробља, промиче сиротињска сахрана. Далеки лелек једва да допире до Рајића гробова. Звоне звона на гробљанској цркви. На липама и чедресима јата врана. Гракћу. Гракће врана на Светог Јована. Јулија и деца пркосе ветру.)

к р а ј

Београд, Сурдук, Пристан.
Од децембра до септембра, 2014. и петнаесте.

П.С. Тако ја пишем!

